Reprezentacija podravskog sela u TV seriji Gruntovčani

Bene, Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:114:707361

Rights / Prava: Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / disertations

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Lana Bene

REPREZENTACIJA PODRAVSKOG SELA U TV SERIJI GRUNTOVČANI

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Lana Bene

REPREZENTACIJA PODRAVSKOG SELA U TV SERIJI GRUNTOVČANI

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Tena Perišin
Studentica: Lana Bene

Zagreb, 2018.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da sam diplomski rad „Reprezentacija podravskog sela u TV seriji Gruntovčani“ koji sam predala na ocjenu mentorici dr. sc. Teni Perišin, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Lana Bene

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. TEORIJSKI OKVIR 4
2.1. O Gruntovčanima iz medija 5
2.2. Mladen Kerstner - otac Gruntovca i njegovih stanovnika 6
2.3. Gruntovec u vremenu i prostoru 10
2.4. Kerstnerov komički trokut 14
2.5. Jezik u Gruntovčanima 18
2.6. Režijski doprinos 22
3. ISTRAŽIVANJE 25
3.1. Metoda istraživanja 26
3.2 . Sadržaj Gruntovčana 27
4. GRUNTOVČANI KAO DOKUMENTARISTIČKI ZAPIS 34
4.1. Kuće kao odraz tradicije i imovinskog stanja seljaka 36
4.2. Život uz Dravu i ovisnost o prirodi i gruntu 40
4.3. Narodni običaji i tradicija 44
5. GRUNTOVČANI ODRAZ DRUŠTVENE STVARNOSTI 46
5.1. Društveni život seljaka 46
5.2. Besklasno društvo različitih 50
5.3. Položaj žena u društvu 52
5.4. Položaj mlađih i starijih u društvu 54
5.5. Gruntovčani kao kritika političkog sustava 56
6. ZAKLJUČAK 59
Literatura 61
Sažetak 64
Summary 65

1. UVOD

Sjećam se da sam jednom, nisam imala više od 12 godina, na prvom programu Hrvatske radiotelevizije slučajno naletjela na jednu epizodu *Gruntovčana*. Tada nisam znala što gledam, ali ostala mi je u sjećanju scena u kojoj Dudek, kojeg sam onda prvi puta upoznala kao televizijskog lika, drži u rukama mrtvu kokoš i gospodinu iz Dalmacije, koji ju je pregazio autom, govori:

„ To je bila moja čuča, lepa bela čuča, a vi ste ju zgazili.“ [1] Ta slika mršavog seljaka koji u plavoj pregači žali za svojom kokoši na dijalektu, koji i sama govorim, ostala mi je jako živa. Sjećam se da mi je tada bilo neobično čuti moj, nestandardni, način govora na televiziji. Kasnije mi je otac objasnio da se radi o seriji *Gruntovčani* koja je prvi puta bila emitirana kad je on imao pet godina, a ovo sada je već njena peta ili šesta repriza.

Te 1975. godine, 21. rujna prema scenariju književnika Mladena Kerstnera i u režiji Kreše Golika, na Radioteleviziji Zagreb emitirana je prva epizoda danas već kultne serije koja kroz deset epizoda[2] govori o životu podravskog seljaka u vrijeme Jugoslavije. Melankolični ugođaj pitomih brežuljaka, blatnjavih čizama i života u kraja uz rijeku Dravu, prikovao je gledatelje diljem Jugoslavije uz televizore, a likovi Dudeka, Regice, Presvetlog, Cinobera i svih ostalih životopisnih seljaka iz Gruntovca danas su poznati većini i dio su pop kulture. (Galić i sur., 2016)

„Ova je serija jedno od antologijskih ostvarenja u povijesti TV stvaralaštva u Hrvatskoj, a tijekom višekratnih repriznih imitiranja potvrđivala je iznimnu popularnost. Po općem sudu remek- djelo, serija unikatnom kombinacijom humora i naturalizma slojevito opisuje mjesto i vrijeme radnje te portretira mentalitet sredine te ljudske karaktere na način blizak klasičnoj realističnoj književnosti i filmu, ukazujući na golem umjetnički potencijal TV serije kao forme“ (Galić i sur., 2016: 173).

Prema istraživanju Centra za studij programa i ispitivanja tržišta Radio Televizije Zagreb, objavljenog u Vjesniku 1975. godine, tek svaki deseti stanovnik SR Hrvatske nije gledao *Gruntovčane*. Prema istom istraživanju, ocjene serije su većinom pozitivne, tek svaki petnaesti ispitanik ima negativan stav prema njoj. Očekivano, serija i njen sadržaj su najprihvaćeniji i

[1] Dudek, osma epizoda Gruntovčana „Žufka čuča“
[2] U seriji se umjesto epizoda, koristi termin priča (Božja vola, Jelen, Babica su nakanili hmreti, Zlatna jajca, Ovce ide, Ščukin berek, Kopmanjoni, Žufka čuča, Na probi, Ostajte ovdje)

najbolje ocjenjeni u krajevima u kojima se govori kajkavskim narječjem (Zagorje, Međimurje, Podravina) dok su ispitanici iz Dalmacije, režiju i glumu naveli kao najveću vrijednost serije u odnosu na sadržaj. (Ratko Aleksa, Vjesnik, 7. 12. 1975.)

Unatoč njenoj neupitnoj popularnosti i stilskoj, režijskoj i sadržajnoj vrijednosti, iznenađuje činjenica o malom broju znanstvenih radova napisanih na temu *Gruntovčana*. Naime, ne postoji nikakva monografija o *Gruntovčanima*, filmska ili sociološka analiza serije, a u selu Sigetec, gdje je snimljen najveći dio eksterijernih scena, to ni na koji način nije obilježeno. [3]

Upravo zbog toga sam odlučila pisati diplomski rad na ovu temu. Smatram da je ova serija kvalitetan i bogat izvor informacija o društvu, njegovim karakteristikama, problemima i metafizičkim pitanjima te da je nepravedno, u tom pogledu, marginalizirana. „Često smo nepravedni prema domaćoj „radinosti". Kao da se bojimo dizati prašinu oko onog vrijednog što sami stvorimo, što je dio našeg kulturnog identiteta. Koliko je samo kilometara papira ispisano o *Dinastiji*, *Dallasu* i mnogim drugim serijama strane proizvodnje?" (Branko Vukšić o Gruntovčanima u kolumni „Gruntovec u nama", Večernji list 26. 2. 1989.)

Kako ni jedno umjetničko djelo nije bez svoje značenjske dimenzije, sa svakim ponovnim gledanjem *Gruntovčana*, otvara se novo poglavlje koje bi bilo vrijedno analize. Ova se serija može sagledati iz sociološkog, politološkog, filmskog, jezičnog, povijesnog i etnološkog kuta, a u svom ću diplomskom radu pokušati dati interdisciplinarni presjek sveg navedenog. Ova će analiza biti temeljena na analizi sadržaja same serije, a glavni joj je cilj pokazati kako je podravsko selo reprezentatirano u TV seriji *Gruntovčani*. Osim toga, ova će analiza pokazati da *Gruntovčan*i donose realističnu slika prostora i vremena u kojem je snimana serija, ali i da su oni puno više od toga. „ Da su oni realistička skica ljudi, karaktera, situacija i sukoba, koji su na neki način svevremenski, no ipak uklopljeni u relaciji današnjega ili pak jučerašnjega, ali i našeg vremena i našeg prostora" (Mira Boglić o *Gruntovčanima* u kolumni „Suze i bunt Draža Katalenića", Vjesnik, 8. 10. 1975.)

Ovaj je rad podijeljen na teorijski dio na koji se naslanja analiza narativa same serije koja će ga na primjerima iz serije produbiti i obogatiti. Na samom početku rada donosim pregled dosadašnjih medijskih tekstova, objavljenih na ovu temu, koji svjedoče o popularnosti

[3] https://hr.wikipedia.org/wiki/Gruntov%C4%8Dani

Gruntovčana. Nadalje, teorijski okvir daje podlogu koja je temelj analizi, a osvrće se na književni rad Mladena Kerstnera, specifični jezik koji je „umjetno“ stvoreni kajkavski dijalekt nastao djelomično kao produkt Kerstnerove svjesne intervencije u narječje (Kerstner ml., 2016:24) te na njegov specifični „žuhki“ humor. Osim toga, Gruntovec se smješta u vrijeme i prostor te omogućuje analizu koja je pokazatelj odnosa društva prema gospodarskim, političkim i socijalnim promjenama u vremenu koje serija obuhvaća. U dijelu „Kerstnerov komički trokut“ izlažem osnovne karakteristike karakterizacije likova koji su najvažniji nositelji fabule same serije. Na samom kraju teorijskog dijela, osvrćem se na režijski doprinos Kreše Golika bez kojeg, budući da se radi o sadržaju za televizijski medij, te su oni više od književnog predloška, *Gruntovčani* ne bi bili takvi kakvi jesu.

Središnji dio ovog rada čini analiza koja je temeljena na analizi narativa same serije. Ona je podijeljena u dvije veće cjeline unutar kojih se obrađuju specifične teme. Prvi dio odnosi se na vizualni identitet podravskog sela pa tako u tom dijelu analiziram sam izgled sela, način gradnje, uređenost i sadržaj dvorišta i unutrašnjosti, odnosno sve ono što čini sliku sela. U tom dijelu analize pomoću etnografskih zapisa koji donose sliku života podravskog sela u vrijeme snimanja serije, potvrđujem svoju tezu da je ova serija autohtona i da je kao takva vrijedan dokumentaristički zapis jednog vremena i prostora. Drugi dio analize odnosi se na sociološki identitet podravskog sela. Na primjerima iz serije identificiram i stavljam u odnos stavove pojedinaca, predstavnika različitih slojeva stanovništva, o pitanjima vezanima za svakodnevni život. Pa se tako taj dio analize bavi pitanjima odnosa pojedinaca i društva prema kapitalu, ženama, mladima, politici i metafizičkim pitanjima. Na kraju, ta dva dijela, kao cjelina, daju sliku, odnosno reprezentaciju podravskog sela u TV seriji *Gruntovčani*.

2. TEORIJSKI OKVIR

Gruntovčani su, kako ih naziva Dubravko Bilić (2000: 14), vrhunac Kerstnerova umjetničkog djelovanja, televizijska serija u deset nastavaka od kojih svaki traje 51 minutu, što je inače po definiciji[4] trajanje srednjemetražnih filmova. Definirani kao humoristična serija, prate klasičnu narativnu strukturu koja je prema McQueenu (2000: 76) prisutna u svakoj humorističnoj seriji te je jedna od odrednica tog žanra. Uvijek postoji jasno definiran početak, sredina i kraj koji se iz epizode u epizodu mijenjanju, ali i uvijek vraćaju na prvobitno stanje. Nadalje, humoristične se serije temelje na situacijama koje se vrte oko nekog problema ili komplikacije koja se u toku jedne epizode razriješi. Tako se većina humora u *Gruntovčanima* temelji na situacijama u kojima Dudek uspije dobiti neki posao, jedno vrijeme ga ima, ali se opet iznova situacija okrene i on ponovno ostane bez njega i nađe se u situaciji u kojoj je bio i na početku. Sve su epizode dramaturški povezane pa se tako u svakoj obrađuje po jedna tema, iz tada aktualnog društvenog, političkog ili gospodarskog života, a u svakoj se provlači i Dudekova osobna sudbina i potraga za stalnim zaposlenjem. „Sukob je uvijek jednostavan, anegdotski, situacija ista, razrješenje jednako tužno (...)“ (Tomić, 1997: 157). Zaplet i sukob se uvijek temelje na Dudekovoj dobroti i naivnosti zbog koje je često na meti Cinobera pa tako gledatelj unaprijed zna da će ukoliko Cinober zatraži uslugu od Dudeka, zaplet i rasplet biti takvi da neće biti u korist Dudeka.

Svaka je epizoda priča za sebe, osim šeste, sedme i osme koje su tematski povezane. Pa se tako one, načelno, mogu pratiti i odvojeno, ali ipak gledano kronološki kako cijela serija odmiče, dobiva se kompletna slika društva jer „iz epizode u epizodu likovi postaju sve dublji, određeniji, misteriozniji, stvarniji: postaju neuništivi.“ (Tomić, 1997: 157)

Svaka epizoda počinje prepoznatljivom špicom koja se sastoji od naslovne slike koju potpisuje Ivan Generalić koji je jedan od začetnika naivne umjetnosti u Hrvatskoj što je i tema jedne od epizoda, i naslovne pjesme čije je stihove napisao Dubravko Ivančan, uglazbio Živan Cvitković, a otpjevala ženska etno vokalna skupina Ladarice.[5] Naslovna slika prikazuje podravske brijegove s tipičnim malim kućama te žene i muškarce koji na polju vilama stavljaju sijeno na konjsku zapregu. Naslovna pjesma govori o Podravini, kraju uz rijeku Dravu koja je bogata djetelinom, pšenicom i kukuruzom, a seljak ju smatra svojom domovinom koja mu je najdraža.

[4] kategorija filmskog djela što traje duže od kratkometražnog, a kraće od cjelovečernjeg filma. Arbitrarno se uzima da je donja granica srednjometražnjeg filma 30 minuta, a gornja 1 sat. Ovu je duljinu osobito ustalio televizijski program svojim programskim vremenskim standardima, npr. za TV drame i dokumentarne programe. Izvor: http://film.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1749 (posjećeno 14.6.2018.)

[5] https://hr.wikipedia.org/wiki/Gruntov%C4%8Dani (posjećeno 14.6.2018.)

2.1. O Gruntovčanima iz medija

O popularnosti televizijske serije *Gruntovčani* govore brojni tekstovi u novinama koji su izlazili uoči i nakon prvog emitiranja, ali i svih repriza. Ova je serija od početka imala veliku podršku u tisku, a u brojnim televizijskim kritikama su se mogle pročitati pohvale gotovo za svaku epizodu. Uoči emitiranja prve epizode, Televizija Zagreb je za novinare, urednike, glumce i stanovnike Koprivnice organizirala premijerno prikazivanje prve i treće epizode u hotelu Podravka. U članku objavljenom 17. rujna 1975. u Vjesniku, stoji da je premijera bila organizirana u dvije prostorije u hotelu, a svi prisutni su na pet televizijskih prijemnika ušli u svijet podravskog sela koje je uslijed političkih, društvenih i gospodarskih promjena doživjelo raslojavanje što dovodi do velikih razlika među njegovim stanovništvom. Mladen Kerstner tom je prilikom rekao: „Nismo htjeli dobiti ni tipično ni standardno selo, već smo se orijentirali na neke specifične probleme sela. Jer, naši seljaci svojedobno su dobili šansu, ali je nije dobilo selo. I u tom prijelaznom razdoblju, svašta se događalo.“ (Vjesnik, 17. 9. 1975.)

Nadalje, nakon emitiranja prve epizode brojni su se kritičari raspisali o novoj seriji koja će se prikazivati deset nedjelja u večernjem terminu. Novinar Danko Oblak u kolumni „U fokusu“ *Gruntovčane* naziva „televizijskim događajem ovih dana“ te hvali odabir glumačke ekipe i režiju Kreše Golika koja, prema njegovim riječima, znalački vodi dobar tekst Mladena Kerstnera. (Danko Oblak, Večernji list, 25. 9. 1975.)

Prema odabiru Vjesnikovih kritičara, Gruntovčani su 1975. bili televizijski događaj godine. „Već odavna nismo imali na malom ekranu seriju koja je bila tako i toliko gledana, koja je emocionalno privezala gledaoce i koja je postigla tako širok dijapazon identifikacije kao što je to bilo sa storijama iz podravskog Gruntovca“ (Mira Boglić, Vjesnik, 31. 12. 1975.) Upravo je taj faktor identifikacije s likovima jedan od presudnih faktora uspjeha ove serije o čemu će biti više riječi u daljnjem tekstu.

Unatoč početnim sumnjama da serija neće doživjeti očekivani uspjeh zbog kajkavskog narječja, novinski članci svjedoče o tome da je baš to bio jedan od presudnih faktora njenog uspjeha. Neke od izreka karakteristične za pojedine likove, nadišle su granice malog ekrana te su s vremenom postale dio razgovornog jezika jer, kako kaže Bojana Radović, ovi su likovi prerasli sami sebe. Pa su se tako likovi Dudeka, Regice, Cinobera i Presvetlog proslavili i ušli u viceve tek nakon emitiranja *Gruntovčana*. (Bojana Radović, Podlistak- Večernji list, 19. 8. 1997.)

Budući da je jezik *Gruntovčana* specifičan i veliki je faktor uspjeha i vrijednosti serije, o njemu će biti više riječi u daljnjem nastavku rada.

Nakon premijere *Gruntovčana*, u Vjesniku, u rubrici „Jedno stajalište“, izašao je komentar Ivana Krtalića koji je iznimno negativno ocjenio cijelu seriju i Dudeka kao glavnog lika. On smatra da su *Gruntovčani* promašeni koncept čiji se humor temelji na liku koji ne može biti glavni lik jer je kako on kaže: „pravolinijska luda, maloumna, duševno oštećena osoba, defektna duha, bliže duševnoj bolnici i psihijatrijskoj njezi nego glavnoj roli u jednoj, vjerojatno skupoj televizijskoj seriji.“ Nadalje, on smatra da si Televizija Zagreb nije smjela dopustiti produkciju ove serije jer je kaže, „ lako s budalama komedije činiti“, što je po njegovu sudu nemoralno i usporedivo s dovođenjem medvjeda na lancu na Trg Republike.

„Ako netko prvi put vidi medvjeda, u početku mu cijela stvar može biti zabavna, kad on, velik i nezgrapan, pleše ili dubi na glavi. Samo, nakon nekog vremena svi počnu žaliti jadnu životinju i prezirati one koji su je lišili njezina medvjeđeg dostojanstva. Tako i ova serija, koju njezini autori, zovu komedijom, polako prelazi ako već ne u tragediju, onda u mučninu.“ (Ivan Krtalić, Vjesnik u srijedu, 8. 10. 1975.)

Bez ulaženja u dublju analizu ili iznošenja komentara na pozitivne ili negativne kritike, možemo zaključiti da su *Gruntovčani* bili tema o kojoj se razgovaralo, pisalo i promišljalo u javnom prostoru.

2.2. Mladen Kerstner - otac Gruntovca i njegovih stanovnika

„Pokušajmo shvatiti i u nekoliko poteza skicirati život današnjeg sela. Željeti razumijeti baš sve o selu znači htjeti spoznati, kao prvo, kroz povijest nagomilano bogatstvo životnih manifestacija, a zatim, kao izvod, suvremene tijekove vođene iskustvima stoljeća“
Mladen Kerstner (Kerstner ml., 2016:20)

Gotovo svaka biografija Mladena Kerstnera, autora *Gruntovčana*, počinje rečenicom- Donedavno se postavljalo pitanje: „ Je li Mladen Kerstner književnik ili nije?“ Naime, ovaj ludbreški književnik do 1999. godine nije bio uvršten ni u jednu povijest hrvatske književnosti ili leksikon hrvatskih pisaca unatoč tome što kao književnik djeluje od 1967. te su neka njegova djela, a posebno televizijske serije, postigle iznimno veliki uspjeh. (Bilić, 2008)

O autoru scenarija popularnih serija *Mejaši*[6], *Gruntovčani*, *Dirigenti i mužikaši*, četiriju kazališnih predstava te tridesetak radiokomedija, do onda se malo znalo i pisalo. Dubravko Bilić (2000) smatra da su tri razloga presudna za marginalizaciju i nepopularnost Mladena Kerstnera kao književnika. Jedan od glavnih problema u proučavanju njegova opusa je, smatra, nedostupnost ili nedostatak njegovih djela. Velik je broj njegovih književnih djela ili izgubljen ili je ostao sačuvan u obiteljskoj biblioteci. Naime, „u knjižničnim katalozima većine naših knjižnica teško će se pronaći natuknica s njegovim imenom. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici moguće je pronaći samo njegov rani roman *Kabana 23* iz 1961. godine pisan standardnim jezikom te nekoliko kraćih kajkavskih proza tiskanih u časopisu *Kaj*. U nekim pak knjižnicama nalazimo na njegovu knjigu proze za djecu *Djetinjstvo u Gruntovcu* (...), a samo u zaista rijetkim knjižnicama može se naći knjiga proze *Gruntovčani* iz 1977. (...)“ (Bilić, 2000: 1)

Sljedeći problem deklariranja Kerstnera kao književnika je stanovita odbojnost i neprivlačnost te poetička neodređenost koju imaju televizijski i filmski scenarij te radiodrame. „Snaga je književnog izričaja Mladena Kerstnera upravo u tim ostvarenjima na trenutke zaista velika, no istovremeno obremenjena mjestom scenarija kao samostalne umjetnine u znanosti o književnosti“ (Bilić, 2000: 11) Naime, kod tih je formi uvijek upitno autorstvo.

„Dok se za radiodramu manje-više susuglasilo mišljenje da autorstvo pripada piscu, a ne redatelju, dotle je kod televizijske drame i filma stvar nešto drugačija, već i zbog same kompleksnosti medija koji daje veću slobodu u oblikovanju upravo čovjeku koji stoji iza cjelokupnog projekta, redatelju. U literaturi su oprečna mišljenja kome pripada koliko postotka autorstva, redatelju ili piscu scenarija, odnosno autoru „papirnatog predloška.“
(Bilić, 2000: 4)

U slučaju *Gruntovčana*, režiju potpisuje Krešo Golik, čija je uloga u kvaliteti finalnog proizvoda neupitna o čemu će biti više riječi i u nastavku.
Treći je problem pripadnost Kerstnerova rada dijalektalnoj književnosti, „a dijalektu je bliža govorena nego pisana riječ te ga zbog toga na radiju, televiziji i filmu ima više nego u tiskanim tekstovima (...) Zato se na radiju i televiziji potkradaju glasovi, oblici i riječi koje bi u drugim

[6] Jedna od prvih uspjelih serija Hrvatske televizije, emitirana 1970. Svojevrsna preteča Gruntovčana. Izvor: Galić i sur. (2016: 320)

medijima, ako ne sam autor, a onda zacijelo lektor ili korektor na vrijeme spriječio da se prokrijumčare u književno jezičnu rečenicu.“ (Težak, 1986: 46)

„Uz to, postoje i ozbiljni prigovori koje književni kritičari upućuju književnim djelima pisanim dijalektom, kao npr. da takva djela djeluju na nas više šarmom i egzotikom nama nepoznatih ili slabo poznatih riječi, nego otkrivanjem univerzuma humanih i estetskih vrijednosti, što predstavlja glavni zadatak umjetnosti“ (Bilić, 2001)

Neupitno je da su *Grunovčani* trebali biti pisani na kajkavskom narječju jer je upravo to doprinijelo autohtonosti likova i njihovih karaktera, a budući da je jezik u seriji vrlo važno izražajno sredstvo, više će mu prostora biti posvećeno u nastavku rada.

Zanimljivo je da je velik dio opusa Mladena Kerstnera vezan uz imaginarni Gruntovec u koji smješta radnju velikog broja svojih djela. Taj je svijet (Gruntovec) kao cjelina realiziran u dvije Kerstnerove prozne knjige *Djetinjstvo u Gruntovcu* i *Gruntovčani*, u četiri kazališne komedije *Gruntovec je moj dom*, *U Gruntovcu i devize klize*, *Krstitke* i *Weekend u Gruntovcu*, te u televizijskim scenarijima za serije *Mejaši*, emitirani na Televiziji Zagreb 1975.[7], *Gruntovčani*, 1975.[8] i *Dirigenti i mužikaši*, 1990.[9] godine kao i u nizu od dvadesetak radio- igara, odnosno radijskih komedija, kao i samostalnoj televizijskoj komediji u gruntovečkom stilu i srodnom ambijentu *Kad ftičeki zapopevaju*. (Skok, 1999: 12)
„Mogli bismo čak ustvrditi da su *Mejaši* bili izvanjski serijski uvod u gruntovečku sagu dok su s druge strane *Dirigenti i mužikaši* bili njezin nastavak i svojevrstan odjek“ (Skok, 1999: 13) Gledatelji su, dakle većinu likova iz *Gruntovčana* upoznali u seriji koja je bila emitirana pet godina ranije. Unatoč tome što velik broj autora spominje *Mejaše* kao uvod u *Gruntovčane,* Mladen Kerstner na to pitanje ovako odgovara:

„Je li nova serija nastavak Mejaša? – Da i ne. Zašto da? Jer koristi stare likove, jer se karakteri u osnovi nisu promijenili, jer se radnja prostorno događa i na starim terenima. Zašto ne? Jer se uvode novi likovi, jer se likovi stavljaju, a time i suprotstavljaju u zamršeni splet suvremenih zbivanja, te su im, logično, i reakcije kvalitativno nove, jer se teren djelovanja osjetno proširuje,

[7] Izvor: Galić i sur. (2016: 320)

[8] Izvor:Galić i sur. (2016: 172)

[9] Izvor: Galić i sur. (2016:39)

i što se, naglasimo posebno tu važnu novinu, prelazi od općih životnih tema na konkretne. Dok su prvi Mejaši obrađivali rođenje, vjenčanje, alkoholizam, ljudsku sujetu, nova će serija pokušati fiksirati konkretne situacije kao što je problem nakupaca, trstičara, raketaša, odlazak na šihtu itd. (...) Dijapazon naših likova osjetno će se proširiti. Dok smo u prvim Mejašima imali samo jedno selo i dvije klijeti u vinogradu, pozornica nove serije protezat će se od Varaždina do Osijeka. (...)" (Kerstner ml., 2016: 21)

U kolumni „ Koliko smo Dudeki ?", Hrvoje Turković Mladena Kerstnera naziva seoskim piscem, što možda može zvučati pogrdno, ali u njegovu slučaju to je opis koji mu pristaje i, usudila bih se reći, laska. Naime, Mladen Kerstner dobar je dio života proveo u Ludbregu gdje je imao i svoju gostionicu „Črn Bel" koju je neko vrijeme vodio. Glumac Martin Sagner, u intervjuu za Arenu kaže da je Mladen Kerstner, često znao raditi bilješke o onome što se pričalo i radilo za njihovim stolom, a da to nitko nije ni primjetio. (Arena, 30. 10. 2003.) O autohtonosti događaja i vremena opisanog u *Gruntovčanima*, svjedoči i sin Mladena Kerstnera koji piše da je jednom prilikom pronašao štampani rukopis za koji je pretpostavio da je služio kao filozofska podloga *Gruntovčana*. U tom rukopisu tekst pisan na jednoj strani, prate novinski članci zalijepljeni na drugoj. „ Očito je tata, čitajući novine, crpio neke kuriozitete iz stvarnog života i implementirao ih u buduću seriju." (Kerstner ml., 2016: 22). Kiseljak (1999: 94), Mladena Kerstnera smatra dobrim poznavateljem seoskih običaja i mentaliteta podravskog seljaka, stoga ne čudi da gledatelj doista ima osjećaj da poznaje likove te da je i sam dio tog gruntovečkog života. Nadalje, iz tog njegovog poznavanja mentaliteta ljudi proizlazi stav poznavatelja kajkavske književnosti Jože Skoka koji kaže:

„ Bez obzira na to što nije stvarao političku satiru Kerstner je, karikirajući i ironizirajući pojave i ljude tog vremena, posebice one koji su vlast prihvaćali kao svoj ideologijski izbor, paravan, karijeristički ili pak samo kao društvenu kulisu, bio onaj hrvatski autor u čijim tekstovima i u njihovoj ekranizaciji možemo danas prepoznati onaj sat koji je otkucavao jednom vremenu, a to znači da je književno i društveno značenje Kerstnerova književna djela i u sasvim konkretnoj i simboličkoj ravnoteži." (Skok, 1999: 15)

2.3. Gruntovec u vremenu i prostoru

„Na starim zemljopisnim kartama, ni na požutjelim papirima u katastru, nije upisano selo Gruntovec! Ali, ono je točno naznačeno, opisano, oslikano, opjevano u zemlji podravskoj, tamo između Drave i Bilogore, negdje na pola puta između povijesno-kulturne, cehovske, gospodarske i industrijske Koprivnice, kiparsko- slikarskih, pjesničko- glazbenih Hlebina, pa do starog zdanja u Đurđevcu, koje se nije predalo osvajačkom pohodu Turaka" Milan Sigetić (Vjesnik, 18. 9. 1975.)

Skok (1999: 14) Gruntovec naziva „literarnom fikcijom" jer Gruntovec, u stvarnosti, ne postoji. Ime dolazi od kajkavskog grunt što označava zemlju, posjed[10], a „toliko je životno uvjerljiv da nas može kao stvaran toponim zavesti na traženje na nekom podravskom, ali i zagorskom ili međimurskom zemljovidu, no istodobno je toliko općenit i reprezentativan za brojne sredine da ga doista možemo, a tako je to i učinila televizijska publika, u cjelini ili pak u najbitnijim segmentima prepoznati na cijelom kajkavskom području, no i u svim drugim hrvatskim ruralnim i ruralno-gradskim sredinama" (Skok: 1999: 15)
Gruntovec je, kako je već ranije spomenuto, zapravo sinonim Kerstnerova književnog opusa. Velik je dio svojih književnih djela vezao za njega.

„To je svijet podravskih ravnica i blagih brežuljaka, svijet maglenih jutara, kišnih oblaka i suncem i trudom iscijeđenog znoja (...), svijet zle kobi i „fiškalije", zadovoljstva malim i glađu za dobrima, skromnosti i pohlepe, svijet žuljevitih ruku s kojima su motike i vile kao srasli, ali i koje znaju nježno pomilovati, skloniti list koji zaklanja „grozdeku" sunce, napokon svijet političkih interesa, sukoba, spletkarenja i podmetanja, (...), ali i vjere u vječne vrijednosti dobra" (Bilić, 2000: 30)

Unatoč tome što Gruntovec kao toponim ne postoji, jasno je da se radnja događa u podravskom selu, ali da nije vezana samo za njega. Jer u seriji se progovara o širim temama, od samo onih, vezanih za selo. „Taj je Kerstnerov opus sliku hrvatskog sela u karakterističnom socijalnom, moralnom i etičkom prijelomu kakav se zbivao šezdesetih i sedamdesetih godina učinio reprezentativnom slikom, ne samo individualnih promjena i sudbina nego i slikom društvenih mijena tih godina (...)" (Skok, 1999: 15)

[10] Temelj svakog života na selu (Bilić,2000:30)

Prema Bilandžiću (1985: 298-299) u to vrijeme u Jugoslaviji, 1963. na snagu stupa novi Ustav koji je proglašen „poveljom samoupravljanja“ i kojim se željelo riješiti „jedno od najkrupnijih pitanja socijalističke demokracije: kako da u donošenju najznačajnijih odluka društva sudjeluje što veći krug radnih ljudi?“ (Bilandžić, 1985: 298) Naime, u to je vrijeme birokratski aparat već etabliran i uzdigao se kao vladajući sloj, a s vremenom dolazi do osamostaljivanja pojedinih visokih državnih i partijskih službenika koji počinju imati monopol u upravljanju značajnim područjima društvenog života mimo kontrole Partije. Ovim je Ustavom Hrvatska postala Socijalistička Republika Hrvatska, a društveno upravljanje postaje osnovica sustava upravljanja. Kako bi se odlučivanje o pojedinim pitanjima decentraliziralo i spustilo na niže razine odlučivanja, kao organ društvenog samoupravljanja prvi se puta spominje mjesna zajednica. Ona će, kako je najavljeno u članku u Glasu Podravine, „imati preko sebe niz pitanja koja su od svakodnevnog značenja za građane. To je: socijalno osiguranje, zdravstvena služba, komunalna privreda, stambena politika, snabdijevanje građana i slično.“ (Glas Podravine, 22. 9. 1962.) Nadalje, članak u istim novinama donosi izvještaj s jednog od sastanaka mjesne zajednice koji svjedoči da su se u prvim godinama njihova djelovanja građani aktivno uključili u njihov rad. Pa tako piše da je na tom jednom sastanku mjesne zajednice, koji je trajao tri sata, sudjelovalo 36 mještana, a da je svaki treći čovjek nešto rekao. „I nije bila ta diskusija uzalud. Prići će se rješavanju pitanja koja su postavljana. Neka će se riješiti odmah, neka malo kasnije. Svi će biti zadovoljni“ (Glas Podravine 27. 1. 1962.)

Goldstein (2008) nadalje piše da se unatoč najavama o boljitku, taj sustav samoupravljanja nije pokazao onakvim kakvim se očekivalo. Bio je iznimno birokratiziran i spor, a velik broj građana nije bio upoznat sa svojim pravima i obavezama. U drugoj polovici 60-ih godina, počela je privredna reforma kojoj je cilj bio stvaranje „tržišnog socijalizma“. Uvodio se kapitalistički način poslovanja, ali bez privatnog vlasništva. Te su promjene u hrvatskom društvu dočekane sa strahom da će suočavanje s konkurencijom u zemlji i svijetu dovesti do propasti poduzeća. Uz to, „prisutan je bio i mentalitet mirenja s egalitarizmom („jednakost u siromaštvu“), traženje sigurnosti radnog mjesta, ravnodušnost prema visokoj cijeni proizvodnje i prema neradu- „Nikada me ne mogu toliko slabo platiti koliko ja mogu malo raditi“ (Goldstein, 2008: 499) Velik je problem bio i nedostatak kvalificirane radne snage koja bi mogla konkurirati u uvjetima novih gospodarskih i ekonomskih prilika. Vrlo često se taj nedostatak radne snage koristio kao opravdanje sporom razvoju poljoprivrede na selu. Na selu je sve više rastao otpor seljaka prema vlasti. U članku „(Ne)tražimo stručnjaka“, iznesena je snažna kritika sustavu koji obrazuje ljude

kako bi bili stručni, jer ih mnogo nedostaje, a nakon toga ih ne zaposli. Naime, u članku o tri stipendista koja su završila višu poljoprivrednu školu, da bi nakon toga ostala bez radnog mjesta piše: „Ne primaju ih, a govore da je glavni uzrok zaostajanja poljoprivredne proizvodnje nedostatak stručnog kadra. (...) kako će jedan nestručnjak koji zna manje od samog individualnog proizvođača- seljaka tumačiti tom istom seljaku nove i napredne mjere? A upravo je tako- blagajnici kontaktiraju s proizvođačima.“ (Glas Podravine, 15. 9. 1962.)

Prema Bilandžiću (1985: 281) prva krupna promjena koja je utjecala na položaj poduzeća i kasnije smjer kretanja jugoslavenske ekonomije, bilo je razdvajanje poduzeća od državnog budžeta te su ona svoj dohodak morala ostvarivati na tržištu. „Upućeni na slobodno tržište, radni kolektivi su od uvođenja radničkog samoupravljanja težili stalnom povećanju proizvodnje vjerujući da svojim naporima mogu ostvariti više sredstava za vlastitu modernizaciju kako bi povećali svoj dohodak.“ (Bilandžić, 1985: 281) Bio je to početak onoga što će kasnije dovesti do sloma jugoslavenskog sustava samoupravljanja te otvoriti put novom ekonomskom uređenju. „Na prijelazu šezdesetih u sedamdesete godine u Jugoslaviji se odvijao intenzivan proces preobražaja naslijeđene centralističko- administrativne u decentraliziranu samoupravnu društvenu strukturu.“ (Bilandžić, 1985: 341) Tražile su se reforme koje su trebale biti u skladu s razvojem robno-novčanog instrumentarija primjenjenog u okviru radničkog samoupravljanja i društvenog vlasništa. Demokratizacijom političkog života „započeo je sukob između onih koji su zastupali koncepciju da svaki interes mora naći mogućnost svoje artikulacije i pravo na političku borbu te onih koji su smatrali da je to buržoaska orijentacija koja potkopava tekovine i razvoj samoupravnog socijalizma“ (Bilandžić, 1985: 342) Uslijed takvog novog društvenog ozračja i otvaranja Jugoslavije svijetu, rukovodstvo SKJ moralo je donijeti promjene kojima će se „zaustaviti proces nastavljanja kapitalističkog produkcijskog odnosa, svladati otuđeni centri ekonomsko- političke moći, spriječiti jačanje tehnokratsko- birokratskog sloja i onemogućiti zloupotrebu u tumačenju koncepcije samoupravljanja.“ (Bilandžić, 1085: 441)

Goldstein (2008: 567) piše da je ubrzani razvoj društva, temeljen na razvoju industrije, donio nove probleme jer iako se u načelu zalagalo za društvo ravnopravnih, nisu svi imali jednake šanse. Socijalne razlike između republika ili dijelova pojedinih republika uglavnom su ostale, a ljudi su ih postajali sve svjesniji. Povećanje životnog standarda doprinijelo je stvaranju sve šireg građanskog sloja u kojem se javlja drukčiji svjetonazor orijentiran prema zapadu i potrošačkom načinu života. Povećanjem kupovne moći pojedinih slojeva u društvu, razlike se

još više produbljuju. Hrvatsko proljeće[11] u kojem je jedno od najvažnijih pitanja bilo pitanje nacionalne ravnopravnosti imalo je za cilj borbu za veću slobodu u političkoj, društvenoj i kulturnoj sferi, a njegovim slomom, u Hrvatskoj je zavladala apatija. Javnost je shvatila da je volja državno- partijskog aparata ta koja odlučuje i da većinska volja naroda ne znači mnogo. Jugoslavensko vodstvo nije više moglo zatvarati oči pred činjenicom da centralizirana savezna država i privreda teško funkcioniraju i da je decentralizacija nužna. Ustav iz 1974. godine bio je korak prema tome te je SFRJ definirana kao savezna država „dobrovoljno ujedinjenih naroda i njihovih socijalističkih republika", a samoupravljanje, u svom promijenjenom obliku, trebalo je osigurati skladniji i dinamičniji razvoj društveno- ekonomskih odnosa. Međutim, te lijepe ideološke konstrukcije u zbilji se nisu mogle realizirati jer su se, s jedne strane zahtjevale potpune slobode za „radnog čovjeka" koje mu omogućuju da s ostalim radnim ljudima u udruženom radu donosi odluke koje mu osiguravaju profit, dok su se s druge strane odbacivale teze da tržište rješava sve probleme. U ovakvom posve kontradiktornom ozračju u kojem se nisu uspostavili tržišni odnosi dolazi do uspostave nejednakosti koja često otvara mogućnost pojedincima da sustav iskoriste na način koji je njima pogodan, a vrlo se često nalazi u zoni kriminala.

Svi ti čimbenici kroz dugi niz godina odrazili su se i na sliku sela koje je pokraj brzog razvoja gradova, patilo. Uslijed gospodarskih promjena, poljoprivreda je bila marginalizirana, a s vremenom je i dovedena u kolaps. „Socijalistički je režim trvdoglavo ustrajao na zakonskim rješenjima iz pedesetih, iako je već u šezdesetima svima bilo jasno da se suvremenim agrotehničkim mjerama i uporabom mehanizacije može obraditi mnogo više od deset hektara zemlje" (Goldstein, 2008: 520) Stoga je seljak, kojem je količina posjeda bila strogo određena, bez pomoći banaka i države bio preslab za tržišnu utakmicu. Banke su tako individualnim poljoprivrednicima davale kredite za tekuću poljoprivrednu proizvodnju, investicije u poljoprivredi na osnovi zajedničkih dugoročnijih programa u kooperaciji te za druge potrebe poljoprivrednih domaćinstava. (Gaži i sur., 1977: 22) U najtežem su položaju bili seljaci bezemljaši. Oni nisu imali zemlju koja bi im mogla donijeti barem nekakav prihod, a vrlo često, zbog nekvalificiranosti, nisu mogli dobiti stalno zaposlenje. (Gaži i sur, 1977) U *Gruntovčanima*, predstavnik tog dijela stanovništa je Andrija Draš Katalenić Dudek.

[11] Naziv za reformno razdoblje u hrvatskoj politici, društvu i kulturi, posebno obilježeno legitimiranjem hrvatskoga nacionalnog identiteta i traženjima koja iz njega proizlaze. Izvor: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26516 (posjećeno 18.6.2018.)

Osim toga, kreće iseljavanje iz sela te ona ostaju bez gospodarski i demografski najproduktivnijeg stanovništa koje je uslijed industrijalizacije, poljoprivredu zamijenilo radom u tvornici. „Kako selo postaje sve manje atraktivno, a natalitet je tradicionalno nizak, u Podravini je devitalizacija, feminizacija i senilizacija radne snage na selu poprilično došla do izražaja.“ (Gaži i sur., 1977: 11) Sreća se tako pronalazi u gradovima ili izvan Jugoslavije, najčešće u SR Njemačkoj. Poljopripredna proizvodnja pati, a članak objavljen u novinama „Borba“ ovako sažima glavne probleme poljoprivredne populacije: “Ona je sastavljena od starijih ljudi koji nemaju kuda, a smanjuje im se radna aktivnost, od srednje generacije koja nastoji kombinirati više izvora prihoda, ali glavnu energiju troši u zaradi dohotka izvan gospodarstva, te omladine koja je mahom na školovanju ili je po aspiracijama orijentirana izvan poljoprivrede“ (Borba, 22. 12. 1972.)

Unatoč elektrifikaciji, asfaltiranju i izgradnji vodovoda, razvoj se u selu dogodio prekasno pa je s vremenom bavljenje isključivo poljoprivredom postalo sinonim za siromaštvo. Podravina je u svim procesima razvoja nakon Drugog svjetskog rata kasnila više od ostalih dijelova Hrvatske pa je tako većina razvoja bila uz pretežno samodoprinos stanovništva i dobrovoljni rad. (Salajpal, 2014: 13) Potkraj osamdesetih, sve te nejednakosti u ekonomiji i društvu se nisu više mogle kontrolirati što je državu i ovaj sustav upravljanja dovelo u kaos.

2.4. Kerstnerov komički trokut

„Naglasak na osebujnim profilima mnogobrojnih ljudi i isprepletenim odnosima punim intrige, sjajan je dinamičan temelj za seriju ako se prizorno (anegdotalno) dosjetljivo razvija, kako je to uspio Kerstner.„ Hrvoje Turković (Vijenac 3. 3. 1994. u Krelja 1997.)

Peleš (1982) smatra da kod analize likova u književim ili drugim djelima, na umu treba ima činjenicu da je lik sjecište osnovnih obilježja umjetničke zbilje, odnosno svijeta koji je konstruiran u umjetničkom djelu i koji se samim djelom ili tekstom tvori. Prema njemu, osobni se znak, što lik, kao dio teksta koji je sustav znakova, jest, dobiva u sjecištu ontoloških, sociooloških i psiholoških nizova tako da postoje dvije razine analize lika. Naime, „lik je moguće pratiti u njegovu fabularnom razvoju, određujući ga u svakom segmentu dotad datim obilježbama: ili se može sagledati u cjelini, ne kao sukcesija, već kao cjeloviti znak koji se dobiva završetkom teksta, zatvaranjem književne zbilje u kojoj je on bio djelotvornom

sastavnicom. Za značenjsko određivanje značajne su obje analize: po segmentima i u cijeloj fabuli.„ (Peleš, 1982:44)

U ovom radu, u djelu analize, posebna će se pažnja posvetiti karakterizaciji i analizi likova koja će biti rađena prema Pelešovom dualnom modelu analize, jer su oni ti oko kojih se serija gradi. Međutim, prije same analize likova, spomenimo ukratko neke od karakteristika Kerstnerove i Golikove karakterizacije likova i njihove uloge u samoj seriji. Krešo Golik smatra da su likovi u televizijskim serijama glavni adut jer oni, a ne fabula, drže gledatelje u napetosti. Oko njih se vrti radnja jer se onda gledatelji mogu s njima poistovjetiti i „dočekuju ih svaki tjedan sa zanimanjem jer to je onda praćenje sudbine susjeda, prijatelja, nekog koga se dobro pozna.“ Prema tome, likovi se ne bi trebali podvrgavati fabuli, već bi ju trebali učiniti takvom kakva je. (Krešo Golik, Omladinski tjednik 10-11, 1975. objavljeno u Krelja: 1997). Na njega se nadovezuje Mladen Kerstner koji nije želio imati glavne junake jer je u prvi plan želio staviti odnose.

„Neka se na početku zna tko je dobar, a tko zao. Priča neka ostane sporedna, jer riječ je o načinu borbe, o karakterima, o ljudima unutar te priče: kako se ponašaju ljudi u tim situacijama; kako se jedan čovjek uvijek nanovo bori i želi pobijediti svojim poštenjem.“
(Kerstner u Tomić, 1975: 157)

Unatoč tome što Kerstner nije želio staviti fokus na pojedine likove, u *Gruntovčanima* se četiri lika nameču kao središnja, odnosno ona oko kojih se vrti radnja i iz čijeg se međusobnog odnosa događaju komične ili tragične situacije. Bilić (2000: 31- 44) u kratkom pregledu osnovnih karakteristika Imbre Grabarića Presvetlog, Franca Ožbolta Cinobera, Rege Katalenić i Andrije Katalenića Dudeka, primjećuje da međusobnim odnosima lik Presvetlog, Cinobera i Dudeka tvore tzv. Kerstnerov komički trokut na čijem se vrhu nalazi Dudek. Taj se trokut tvori situacijama u kojima se sva tri lika u različitim kombinacijama u nekom trenutku nalaze u odnosu. Naime, u svakoj epizodi *Gruntovčana*, slijedi se isti obrazac prema kojem se događa zaplet radnje. Presvetli i Cinober vide priliku u kojoj mogu ili zaraditi ili na nekin način podići svoju vrijednost na društvenoj ljestvici, a za ostvarivanje tih ciljeva, iskorištavaju Dudeka koji se najčešće na tom putu njihova uspjeha našao slučajno. Ponekad, dok pronalaze obostranu korist, Cinober i Presvetli djeluju zajedno u ostvarivanju svog cilja. Ipak, u većini situacija oni djeluju jedan protiv drugoga jer i jedan i drugi u suštini imaju isti cilj- domoći se novaca i ugleda u društvu. Tako temeljne stranice trokuta predstavljaju dva oprečna, ali istovremeno i

slična lika na čijoj sličnosti Kerstner gradi jedan dio njihove zajedničke komičnosti. Pozivajući se na Bergsona, Bilić zaključuje da je sjecište unutarnjih visina ovog trokuta točka „prirodnog stanja“, odnosno realnost koju u *Gruntovčanima* predstavlja lik Regice, Dudekove supruge. Nasuprot nje, realne i svjesne, gradi se komičnost ostalih likova. Služeći se Bergsonovom tipologijom smijeha, Bilić navodi da se komičnost lika Imbre Presvetlog temelji na automatizmu, odnosno krutosti duše. „Njegov lik počiva na poroku gramzljivosti, pohlepe i nezasitne gladi za materijalnim dobrima“ (Bilić, 2000: 32), a taj porok, kojeg su i drugi svjesni, stvara okvir u koji je on smješten i unutar kojeg ga percipiraju ostali sumještani stvarajući tako njegovu komičnost. Bilić primjećuje da je Mladen Kerstner stvarajući lik Imbre Grabarića Presvetlog pronašao uzor u liku Pavela Futača kojeg je kreirao Slavko Kolar u svojoj pripovijesti *Ženidba Imbre Futača*. Naime, ovi su likovi u mnogočemu slični; ugledni i bogati seoski gospodari, mirni i pobožni, blagi u ophođenju. Ipak, postoji jedna bitna razlika između njih. Pavel Futač na kraju pripovijesti postaje tragični lik, dok Imbra Presvetli u cjelosti ostaje komičan. „On često biva raskrinkan, ogoljen i izvrgnut ruglu, no ni on sam, a ni mještani, ne doživljavaju to raskrinkavanje isuviše tragično, nego to prihvaćaju kao nekakav zakon, pravilo koje se svojim ponavljanjem potvrđuje.“ (Bilić, 2000: 34) Iako on ima samostalnu komičku vrijednost, u interakciji s drugima sudjeluje u stvaranju žuhke komedije, odnosno tipičnog Kerstnerovog humora o kojem će više riječi biti u nastavku rada.

Franc Ožbolt Cinober, lik je kojim također vlada automatizirana krutost duše i čiji su postupci motivirani pohlepom i težnjom za materijalnim dobrima. Međutim, za razliku od Presvetlog, on to teško skriva i za njega već unaprijed svi znaju kakav je. Naime, njegove su „fiškalije“ dobro poznate, prihvaćen je takav kakav jest, a njegove podvale, za koje često nije kažnjen, u većini su slučajeva raskrinkane. No, osim materijalnog dobitka, Cinobera jako često pokreće i zavist[12], posebno prema Imbri Presvetlom. „ Ta zavist dodatno opterećuje njegov komički lik, tako da često ekvilibrira na granici između pozitivnog i negativnog, komičnog i ne-komičnog.“ (Bilić, 2000: 35) Mnoge se komične i ne-komične situacije grade oko njegove zavisti i pohlepe u kojima je on lakovjeran, i vrlo često u želji da zaradi dodatan novac, ispada smiješan. Bilić nadalje kaže da Kerstner za stvaranje ovog lika nije trebao književni uzor jer se takvi likovi nalaze u svakoj sredini. Imbra Grabarić Presvetli i Cinober tako u svojim sličnostima, ali i razlikama, u odnosu, koji je vrlo često temeljen na sukobu, pokreću radnju serije i stvaraju komični efekt.

[12] Poznati sjeverno hrvatski jal (zavist), Bilić (2000:35)

„Njihova sličnost i sukobljavanje omogućili su Kerstneru da postigne svoje najveće domete oslikavajući tragično-komični lik Dudeka te na taj način svjesno oduzimajući njihovu komičnu oštrinu na uštrb stvaranja posebnoga žuhkog smijeha.“ (Bilić, 2000: 37)

Unutar Kerstnerova komičnog trokuta, nalazi se Rega Katalenić Regica, Dudekova supruga. Ona se nalazi na sjecištu triju vrhova (na vrhovima su Presvetli, Cinober i Dudek), koji bi se, kad bi se preklopili, našli u jednoj točki. U toj točki se nalazi Regica, što je Kerstneru omogućilo da stvori ravnotežu između ova četiri lika. Naime, ona je lik bez posebno istaknutih mana ili vrlina, ona je poštena, ali ponekad spremna na sitnu nagodbu, ne nanosi drugima nepravdu, ali za svoju se pravdu uvijek spremna boriti. Regica je tako „realna- na neki način linija kojom se društvo uobičajeno kreće“ (Bilić, 2000: 37)

Andrija Katalenić Dudek, središnji je lik zbivanja u *Gruntovčanima*. „On je centralni lik Kerstnerova opusa, lik po kojem je Kerstner zaista autentičan. Smušen, pošten i iskren podravski seljak koji je uvijek u donkihotovskom sukobu s okolinom“ (Bilić, 2000: 38) Prepoznatljivi lik Dudeka, po kojem je i glumac Martin Sagner ostao obilježen, zaživio je i izvan same književnosti te je tako postao dio viceva i pučke predaje. „Dudek je tipičan primjer rastresenjaka, osobe koja se uvijek prilagođava nekoj krivoj situaciji i time, svojim „padom“ u vremenski i situacijski raskorak, izaziva smijeh.“ (Bilić, 2000: 39) Njegov je lik temeljen na dijametralno suprotnim vrijednostima od onih koje pokreću Cinobera i Presvetlog. „Središnja ideja oko koje se izgrađuje lik Dudeka jest upravo mitski shvaćeno dobro.“ (Bilić, 2000: 39) On je pošten, skroman, naivan, uvijek svima spreman pomoći. Izrazito je izražena njegova vezanost za Gruntovec kojeg ne želi napustiti unatoč lošoj materijalnoj situaciji. On nije klasičan komičan lik jer je njegov razvoj u seriji obilježila tragedija.

„Upravo zbog te pretežitosti tragičnoga elementa u gradbi lika, Dudek ne izaziva „neobuzdani smijeh“ kako to Bergson očekuje od lika rastresenjaka. Upravo obrnuto, u toj točki i nastaje sva originalnost i bit Kerstnerove žuhke i trpke komike. Dudeku se smijemo, ali i suosjećamo s njegovim stalnim i, moglo bi se reći, svjesnim trpljenjem nepravdi.“ (Bilić, 2000: 40)

2.5. Jezik u Gruntovčanima

„Kada piše u dijalektu, pisac scenarija ne smije zanemariti televizijsko gledište. Od varijanata što mu stoje na raspolaganju dužan je izabrati najrazumljiviju. To je dug mediju.“
Mladen Kerstner (1976: 1382)

Mladen Kerstner tako većinu svojih dijela piše na kajkavskom narječju koje je jedno od triju narječja (uz štokavsko i čakavsko) hrvatskog jezika nazvano prema upitnoj zamjenici kaj. Prema Aleksandru Beliću, govori se dijele prema refleksu praslavenskih glasovnih skupova tj i dj na tri skupine prema geografskom području ovisno o tome gdje se i kako izgovaraju pa se danas kajkavsko narječje dijeli na šest dijalekata. [13]

Stjepko Težak se u članku „Dijalekt na radiju, televiziji i filmu“, pita bi li Dudek bio Dudek da je umjesto kajkavskim, govorio standardnim jezikom. „Može li Dudek Martina Sagnera reći: „Regica je kokicu zaklala pa bi možda bakici jušica odgovarala“ i ostati jednako uvjerljiv i životan? „ (Težak, 1986: 46) On nadalje objašnjava da deminutivi u kajkavštini nisu na istom stupnju ekspresije kao odgovarajući deminutivi u književnom jeziku. „Kokica već ni zvukovno nije ekvivalent za čuču, koja osim zajedničkih može imati i svoje posebne, različite konotacije“ (Težak, 1986: 46) Budući da je Mladen Kerstner odrastao u Ludbregu gdje je naučio jezik, odnosno jedan od njegovih varijeteta koji pripada kajkavskom narječju, ne iznenađuje činjenica da je velik dio svojih književnih djela napisao upravo na njemu. Ipak, ne smijemo zaključiti da je kajkavština kojom on piše i služi se, između ostalog, i u *Gruntovčanima*, ludbreška. „Jer njemu kao dramskom autoru uspješnog teksta taj jezik nije bio dostatan, sigurno se u pojedinostima služio i govorom okolice, pojedinih sela, a i širih kajkavskih sredina, Zagreba i tiskanih kajkavskih tekstova“ (Lončarić, 1999: 21) Mladen Kerstner kao jedan od razloga upotrebe kajkavskog u seriji *Gruntovčani*, navodi i samu prirodu medija za koji je ona pisana. „ Kao medij- televizija je slika života. Ako gledate život i polazite od života, vidite da rijetko tko govori književnim jezikom (...) Stoga književni jezik na televiziji djeluje umjetno“ (VUS, 12. 2. 1997.)

Budući da kajkavski dijalekt nije nastao simbiozom različitih dijalekata, nego se razvijao od jedinstvenog kajkavskog prema specifičnim varijatetima svakog područja, ne postoji standardni

[13] Izvor: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817 (posjećeno 18.6.2018.)

kajkavski jezik. „Tijekom godina, kajkavci su svoj govor obogaćivali, no u isto ga vrijeme i pojednostavnjivali. Sažimajući ga, stvorili su bezbroj nenametljivih metafora i sentenca. S pravom se danas govori o izražajnosti kajkavskog dijalekta“ (Kerstner, 1976: 1380) Mladen Kerstner na pitanje kako govore seljaci- kajkavci odgovara:

„Postoji kućni jezik, kojim razgovaramo s ukućanima i bližim znancima iz sela, a uvjetno bismo ga mogli nazvati čistim kajkavskim. No u kontaktu s „grackim“ ljudima seljaci- kajkavci prilagođavaju svoj govor sugovornicima; stariji upotrebljavaju poneke književne (štokavske) oblike na zagrebački način, a mlađi se često koriste riječima što su naučili u vojsci“ (Kerstner, 1976: 1383)

U *Gruntovčanima* Mladen Kerstner slijedi to načelo prilagodljivosti jezika seljaka- kajkavca pa je jezik živ, prirodan i služi kao izražajno sredstvo. Primjera za to je u seriji mnogo, a vratit ćemo im se u samoj analizi. Spomenimo, da je Kerstner nakon prve serije *Mejaši*, koja je također bila pisana u dijalektu, bio izrazito nezadovoljan jezičnom izvedbom pojedinih glumaca.

„ Za jezik nikada nije bilo „dovoljno vremena“, krivo se pošlo od početka, a ni kasnije nam „bogovi nisu bili skloni“, pa je rezultat bio kao što se iz priloženog moglo vidjeti. Tražio sam, uz puno podršku pojedinih glumaca, da se prije snimanja na čitačim probama temeljitije utvrdi jezik, te da za vrijeme snimanja lektura ima isti tretman kao slika i ton. Odstupilo se i od jednog i drugog.“ (Kerstner ml., 2016: 25)

Poučen ovim iskustvom, snimanju *Gruntovčana* pristupio je drugačije te je jeziku bilo posvećeno puno više vremena o čemu svjedoče razgovori s glumcima objavljeni u novinama. „ Naš izgovor kajkavskog bio je prilično neujednačen, pa smo mjesec i pol dana, bez plaće, na televiziji imali lektorske vježbe i akcentirali smo tekst“ (Smiljka Bencet, Arena, 30. 10. 2003.)

Težak (1986: 45) tvrdi da dijalekt u televizijskim serijama nije smetnja u razumijevanju sadržaja te da su televizijske serije pisane dijalektom „razmaknule dijalektalne međaše omogućivši širokom štokavskom, čakavskom i kajkavskom gledateljstvu razumijevanje i doživljavanje životnih priča iz drugih sredina. Pritom se tim likovima više vjeruje jer su izgovarajući svoju zavičajnu riječ istinitiji, uvjerljiviji.„ (Težak, 1986: 45) U prilog ovoj tvrdnji ide i činjenica koju ističe Mira Boglić povodom najave treće reprize *Gruntovčana*. Ona u

kolumni „Dudekijada“ govori o količini simpatija publike koje je zadobio lik Dudeka, te kaže da su ga gledatelji uvijek iznova rado gledali čak i u onim krajevima gdje je kajkavski dijalekt nerazumljiv jer su ga uz njega naučili. (Mira Boglić, TV gledište,Vjesnik 13. 9. 1980.) Zanimljiv je podatak, naveden u Areni (30. 10. 2003.) koji kaže da je u Sloveniji serija bila toliko dobro razumljiva da su oni uskoro izbacili podnaslove jer im je kajkavština kojom se u Gruntovčanima govori, zbog blize granice, bila razumljiva.

Veoma važnu ulogu u razumijevanju jezika serije imaju dijalozi koje je Kerstner razradio toliko dobro da gledatelj ima osjećaj da i sam sudjeluje u njima. Naime, on se vrlo često služi tehnikom indirektnog prevođenja kako bi zadržao manje poznatu, ali stilski izražajniju riječ. Pa tako na primjer, u osmoj priči „Žufka čuča“ Cila, supruga Imbre Grabarića, kaže: „ De si ti Imbra? Em te kunšaft od negda čeka! Na što joj on odgovara: „ Kakov kunšaft?“ Cila: „Veli da ti je pismo poslal“ (Gruntovčani, osma epizoda) Iz ovoga je i nekajkavcu jasno da se radi o osobi, odnosno klijentu koji je došao u selo nekim poslom. „Dijalogom Kerstner identificira negruntovčane, Dalmatinca s njegovom čakavskom ikavicom, školovane građane koji su ovladali razmjerno dobrim književnim jezikom (direktor banke, tržni inspektor), štokavce milicionare s tragovima nedovoljno prevladanoga zavičajnoga govora (bolan, tio, sikira).„ (Težak, 1999: 54)

Osim toga, Kerstner koristi dijalog za karakterizaciju svojih likova pa je tako rečenica „ Sunčece ti presvetlo!“, poštapalica koju koristi Presvetli, a „Isusek, Isusek“ karakteristična je za Dudeka. U njima se zrcali njihov karakter, a neke od tih jezičnih sintagmi, odnosno frazema, su zaživjele i izvan serije te su postale dio kolokvijalnog jezik. Bojana Marković (2013: 129-159) koja se bavi proučavanjem upotrebe frazema u djelima Mladena Kerstnera, primjećuje da on koristi velik broj ustaljenih kajkavskih frazema kako bi svoja djela učinio autentičnima i kako bi dobio na njihovoj komičnosti. „Možemo zaključiti da Kerstnerov primarni cilj u modificiranju frazema nije kreativnost, već ostvarivanje autentičnosti s jedne strane, a komičnosti s druge, neprestano imajući u vidu zadržavanje na jezičnoj i frazemskoj razini koja je razumljiva širem sloju publike.“ (Marković, 2013: 131)

U svojoj analizi jezika u *Gruntovčanima*, Stjepko Težak (1999: 54-56) detektira dvije karakteristike komunikacije Kerstnerovih Gruntovčana- humor i prigušena vulgarnost. „Danas kad nas filmovi s velikog i malog ekrana pljuskaju psovkama i vulgarizmima nepodnošljivima za uho odgojeno u prezrenoj bečkoj školi, psovke i vulgarizmi u Kerstnerovim serijama svedene su na prihvatljivu mjeru podnošljive formulacije. Psovke su bezglagolske, a katkad i šaljive.“

(Težak, 1999: 55) „Cinober, sto ti bogi!“, „Dajte ftihnite, boga vam vašega!“, „Kobila vam lampu vgrizla!“ samo su neke od njih. Druga značajna odrednica komunikacije je humor koji je specifičan i čijem je izučavanju Kerstner posvetio velik dio svog života. U brošuri „Mladen Kerstner- književnik i otac“, objavljenoj 2016. godine, sin Mladena Kerstnera piše:

„Doma imamo cijelu ediciju, napisanu od više autora još tridesetih godina prošlog stoljeća, posvećenu humoru u nas i svijetu pod nazivom „Klasici humora“, u desetak knjiga. Proučavao je, uz naš, domaći, i talijanski humor, francuski humor, židovski humor (...)“
(Kerstner ml., 2016: 23)

Svoj je humor Mladen Kerstner odlično opisao u podnaslovu dramskog djela *Weekend u Gruntovcu*. Naime, on to djelo naziva žuhkom[14] komedijom.
„Označivši taj humor žuhkim opredijelio se za humor kojemu nije cilj isključivo izazivanje smijeha radi smijeha, već težnja da se i u humorističkoj projekciji života dopre do nekih njegovih značajnijih problema i pitanja“ (Skok, 1999:7) Skok nadalje smatra da je Kerstnerov humor sličan humoru Slavka Kolara kojeg je on sam obilježio kao spoj tragičnog i komičnog. „To je humor koji uvijek visi na tankoj niti između komičnog i tragičnog i koji prelazi u okvire humano sućutnog odnosa spram likova (...)“ (Skok, 1999:9) U najavama serije, naglašeno je kako gromoglasnog smijeha neće biti, pa tako Danko Oblak u svojoj kolumni pišući o *Gruntovčanima* ističe kako ga to nije razočaralo jer su „likovi i glumci preuzeti iz *Mejaša* pomogli da *Gruntovčani* budu i u pogledu karaktera zrela i u detaljima izbrušena serija iza koje je bogato iskustvo. (Danko Oblak, Večernji list, 25. 9. 1975.)

Drago Bahun, pomoćnik redatelja u *Gruntovčanima* usporedio je humor u *Mejašima* i *Gruntovčanima*. „ Humor u *Gruntovčanima*, mnogo je profinjeniji od onoga u *Mejašima*. To nije smijeh radi smijeha. Dudek tu nije tek puki lik za ismijavanje. On je čovjek od krvi i mesa, koji jest smiješan, ali čovjek koji pati, stradava, ima svoje male životne radosti i čvrsta uvjerenja.“ (Večernji list, 19. 8. 1997.) Dubravko Bilić (2000: 46-47) vidi dva temelja na kojima Kerstner gradi svoj humor. Jedan je duhovita dosjetka ili vic često temeljen na elementima narodnog humora čiji su predstavnici lugar Pišta, Čvarkeš i Gaber koji stalno borave u krčmi i često podbadaju ostale stanovnike Gruntovca svojim uglavnom uvredljivim dosjetkama. Druga vrsta humora se gradi kroz jezik Imbre Presvetlog koji često koristi izraze

[14] U kajkavskom- gorko

germanskog podrijetla koji su izgubili svoju raniju neobilježenost te stare izraze koji više nisu u upotrebi. Njegova se humorističnost gradi na izrazima „halt, halt“, „frajščina“ te na umanjenicama koje pojačavaju njegovu udvornost: „zdravljiče“. Humor se također postiže i ponavljanjem fraza koje možda same po sebi i nisu toliko smiješne, ali upravo ponavljanjem dovode do smijeha. Nekajkavcima mnogi kajkavski izrazi mogu zvučati smiješno ili egzotično, ali Mladen Kerstner smatra da „kajkavski nije sam po sebi smiješan“ , a sjeverni kajkavci su prema njemu „jednom rečenicom u stanju obezvrijediti i najveće vrijednosti. Žalci su im otrovni, no ne smrtonosni.“ (Kerstner ml, 2016: 23)

2.6. Režijski doprinos

„Nakon prvobitnog stanja suparničke isključenosti, film i televizija sve češće nalaze mogućnost suradnje i dopunjavanja. Međusobni odnos ta dva medija vjerojatno bi se danas mogao ocijeniti kao mnogo manje od braka, ali i mnogo više od uzajamne tolerancije“

Krešo Golik (Republika, 1976.)

Budući da se radi o televizijskoj seriji, a „televizija je na neki način film, jer „mali“ ekran televizijskog prijemnika također pruža opažanju fotografski i fonografski zapis izvanjskog svijeta“ (Peterlić, 2001:40), režija je nezanemariva i iznimno bitna komponenta *Gruntovčana*. Krešo Golik, proslavljeni hrvatski redatelj, publici poznat po filmovima *Tko pjeva zlo ne misli, Imam dvije mame i dva tate, Živjeti od ljubavi* i mnogi drugi, „u scenariju Mladena Kerstnera je prepoznao blisku materiju koja će aktivirati i najskrovitije registre njegova istančana senzibiliteta.“ (Krelja,1997: 61) Nenad Polimac u knjizi Petra Krelje (1997: 109-114) donosi intervju objavljen u Omladinskom tjedniku 1975. godine, u kojem Golik kaže da se suradnja s Mladenom Kerstnerom prvi puta dogodila 1971. godine kada je on radio na jednom njegovom kraćem scenariju. Tadašnji su urednici Televizije Zagreb, već onda rekli da će Krešo Golik dobiti angažman ukoliko Kerstner napiše „nešto duže“. Prvu Kerstnerovu televizijsku seriju *Mejaši*, nije režirao Krešo Golik već Ivo Vrbanić, a na pitanje o suradnji na *Gruntovčanima* kaže: „ Iskreno rečeno, tada sam se bojao takvog posla. Pristao sam da mu pomažem u pisanju scenarija, ali toliko sam se „upleo“ da kasnije nisam mogao natrag. Kad bi mi danas pokazali sve te knjige snimanja prije potpisivanja ugovora, preplašio bih se i ne bih potpisao ugovor.“ (Krešo Golik, Omladinski tjednik 10-11, 1975. objavljeno u Krelja: 1997)

U *Gruntovčanima* se, i bez da se zna tko je redatelj, vidi da je ovu seriju, iako namijenjenu televizijskom mediju, radio filmski redatelj koji poznaje i cijeni taj medij. Naime, iako se televizija i film služe istim izražajnim sredstvima: slikom, zvukom, pokretom, montažom i glumom, između njih postoje brojne razlike koje donose različito iskustvo gledanja i pred redatelja stavljaju izazov u kojem on mora filmsku tehniku prilagoditi gledanju na televizoru. (Peterlić, 2001) Krešo Golik, majstor filmskog zanata, kako ga u svom feljtonu (VUS, 12. 11. 1975.) naziva Zoran Zec, uspio je dati isti ritam svakoj epizodi jer razumije filmski medij i razlike između doživljaja gledanja sadržaja na filmskom platnu i televizijskom ekranu.

„Mali televizijski ekran bitno sužava mogućnost da se filmskim totalom prenese gledatelju doživljaj pejzaža, atmosfere ili neke opće situacije, te zahtjeva izražavanje istog sadržaja nizom približenih pojedinosti, dakle načinom koji je također već poznat u filmskom jeziku. Iz istog razloga morat ćemo, filmskom montažom ili pokretima kamere, razraditi neku glumačku scenu, da bismo gledateljima približili lice i izraz glumca. „ (Golik, Republika, 1976.)

Osim toga, različito je okruženje u kojem se gleda film od onog u kojem se prati sadržaj na televizoru. Tako je gledanje televizije ležernije, pažnja je smanjena pa neke pojedinosti gledatelju mogu promaknuti (McQueen, 2000: 19)

„Diskretan pokret, slutnju ili aluziju, koje bi sigurno aktivirale svijest i emociju potpuno saživljenog gledatelja filma, morat ćemo na televiziji zamijeniti izravnijim izričajem. Dijalog će, kao izražajno sredstvo, dobiti u televizijskom djelu veće značenje i prostor. Time će se produžiti trajanje pojedinih scena, te će nam za iznošenje istog sadržaja biti potrebno više vremena na malom nego na velikom ekranu. Uz to, značajnija funkcija dijaloga povećat će i udio glume u konačnom efektu djela. „ (Krešo Golik, Republika, 1976.)

Uzmemo li u obzir već ranije spomenutu činjenicu da Mladen Kerstner puno pažnje posvećuje dijalogu, ne iznenađuje činjenica da radnja ove serije teče glatko i da „glumci ne glume u grču, oni se šetaju po tom Kerstnerovom selu kao kod svoje i Golikove kuće. (Zoran Zec, Vjesnik u srijedu, 1. 10. 1975.)

U jednom intervjuu Krešo Golik kaže: „Smjerao sam čistim filmskim izrazom ispričati ove priče scenarista Mladena Kerstnera, ničim ne ometajući jasnoću misli i radnje. Želio sam

donijeti, bez pretenzija sociološke sveobuhvatnosti, sraz vremena, sudar svjetova unutar podravskog sela, i to je ona spona što spaja sve epizode“ (Vjesnik 14. 9. 1975.) U njegovoj se režiji doista vidi da je jednostavnost osnovna vrlina svakog pravog umjetnika, kako je jednom sam rekao. On u prvi plan stavlja likove koji se „zahvaljujući povećanoj minutaži, sada mogu slobodnije razvijati rastući iz epizode u epizodu. Čak i oni sporedni, zadani strogo tipski, znadu bljesnuti kakvom skrivenom odlikom“ (Krelja, 1997: 61) Živorad Tomić (1997) Golikovu režiju u *Gruntovčanima* opravdano naziva umjetnošću te kaže da je ljepota njegova pristupa tom svijetu podjednaka ljubav kojom pristupa svakom liku, svakom detalju.

„Bilo da se radi o nekom detalju iz dvorišta, panorami, pejzažu (...) sve je predstavljeno takvom mirnoćom i ljubavlju prema svijetu i životu, da nas uvijek iznova iznenađuje. (...) Da je Golik posezao za nekakvim vizualnim ekspresionističkim iskrivljavannjima, ta bi životnost bila uništena i mi bi doživjeli lica na ekranu kao karikature ili čudovišta.“ (Tomić, 1997: 158)

Iako rođeni Goranin, Golik je uspio osjetiti i u svojim kadrovima pokazati svu ljepotu podravskih ravnica i brijegova, kao i mentalitet ljudi. Stoga Ratko Aleksa, pišući o suradnji Kerstner-Golik, ne pretjeruje kad kaže da je kratki spoj već nastao kad je film uštekao literaturu. „Nema ni jedne bezrazložne scene, sve je potpuno funkcionalno, sve je rečeno, čak nas i purice uvode u kadrove- zbivanja. Književnik koji izvrsno pozna Podravinu ima u glavi niz literarnih „slika“, filmaš koji izvrsno zna znanje ima to već na filmskoj vrpci.“ (Ratko Aleksa, Vjesnik 14. 9. 1975.) Petar Krelja (1997) pišući o režiji u *Gruntovčanima* primjećuje da su Golikovi postupci, koje koristi u ekranizaciji Kerstnerova scenarija, podređeni tom gruntovečkom životu.

„Golik dopušta svom snimatelju Dragi Novaku gotovo dokumentarističku slobodu u hvatanju ležernih ili dramatičnih prizora iz života. Tu nerijetko rezove zamijenjuju zumovi , švenkovi, katkada i brišući švenkovi ilibrojne korekcije unutar kadra koje prate spontanu igru glumaca. Osim toga, autor- u ime dobrodošle životnosti- rado oprašta svojem snimatelju i poneku dvojbu ili odustajanje od počete radnje za trajanja kadra. Ukratko, ta vrsta snimateljske dinamike svojstvena određenim aspektima TV-medija, sjajno korespondira sa životnošću likova, životopisnošću ambijenta i slikovitošću radnje.„ (Krelja, 1997: 63)

Krešo Golik svojim se umjetničkim radom promaknuo uz Mladena Kerstnera i Martina Sagnera, koji igra ulogu Dudeka, u ključnu osobu zaslužnu za ono što *Gruntovčani*, sudeći po filmskim kritikama jesu- umjetničko djelo. A to je umjetničko djelo, prema riječima Petra

Krelje (1997), plod izrazite umjetničke zrelosti i redateljske mudrosti sve ono što Golika čini-Golikom.

„U Gruntovčanima je Golik pokazao da filmovi o ruralcima mogu biti i te kako prvoklasni, da opredijeljenost za te teme nije uvijek osuđena na artističku propast, na nekakve, tako da kažem, goropadne ličnosti koje isijavaju strastima, nego da se zapravo te strasti mogu opservirat na takav način da funkcioniraju kao besprijekorno umjetničko djelo“ (Krelja, Hrvatski filmski ljetopis, 1996.)

3. ISTRAŽIVANJE

Istraživački dio ovog rada odnosi se na analizu serije *Gruntovčani*. U analizi je analizirano svih deset epizoda, a prilikom analize fokus je stavljen na odnose među likovima, njihovu ulogu i položaj u društvu te na njihove reakcije obzirom na situaciju u kojoj su se našli. Prilikom analize, utvrđivala sam koji su tradicijski elementi iz života sela šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća prikazani u seriji *Gruntovčani* te na koji način oni reprezentiraju svakodnevni život seljaka. Nadalje, analizirani su elementi vezani uz razlike pojedinih društvenih grupa, način na koji su oni uklopljeni u fabulu serije te način na koji oni daju ukupnu sliku društva u podravskom selu ranih sedamdesetih. Osim same analize narativa, korišteni su i etnografski zapisi iz podravskih sela koji donose dokumentaristički zapis svakodnevice seljaka te obogaćuju samu analizu serije.

Cilj ovog istraživanja bio je dati interdisciplinarni presjek sociološke, politološke, filmske, jezične, povijesne i etnološke dimenzije *Gruntovčana*. Također, cilj je bio dokazati da je vrijednost ove serije višestruka- s jedne strane, ona je autohtoni dokumentaristički zapis jednog vremena i prostora, a s druge je strane humoristički prikaz ondašnjeg jugoslavenskog društva i društvenih promjena koje su utjecale na život seljaka. Zadnji je cilj bio pokazati da je ova serija, zbog svoje umjetničke kvalitete i specifičnog humora uspjela nadživjeti vrijeme u kojem je nastala i pruža nam sliku ljudskih odnosa, karaktera i društva koje nisu vezane samo za jedno vremensko razdoblje i prostor.

Za potrebe analize narativa serije *Gruntovčani* postavila sam sljedeća istraživačka pitanja:

1. Na koji je način prikazan tradicijski, uz poljoprivredu vezan, način života podravskog seljaka u TV seriji Gruntovčani?
1. Daju li Gruntovčani realističnu sliku društva tog vremena, pretežito u vremenu šezdesetih i ranih sedamdesetih godina prošlog stoljeća?
2. Što analiza ove serije otkriva o društvu tog vremena te kako je ona primjenjiva na današnje vrijeme?

3.1. Metoda istraživanja

Metoda korištena u ovom istraživanju je metoda analize narative temeljena na vlastitoj interpretaciji. Narativ je niz uzročno posljedničnih događaja u nekom vremenskom prostoru. (Gillespie i Toynbee, 2006 prema Bordwell i Thompson, 1990)

Univerzalna struktura narativa je bila predmet mnogih istraživanja. Tzvetan Todorov je smatrao kako kod narativa postoji interna logika i pravila te je stvorio vlastiti obrazac narativa. Prvo je izlaganje (početna razvoteža, stanje normalnosti i stabilnosti), nakon čega slijede poremećaj (remećenje početne ravnoteže, stvaranje problema), zaplet (niz zapreka koji nastavljaju neravnotežu), vrhunac (dramatičan vrhunac konflikta) i u konačnici dolazi do razrješenja i zaključka gdje glavni lik riješi problem, ostvari svoj cilj i ispunjava svoje žudnje i ponovno se uspostavlja ravnoteža kojom završava priča. (Gillespie i Toynbee, 2006) Narativ tako uvijek započinje jednom situacijom i tada kroz nekoliko međusobno povezanih promjena u konačnici završava s novom situacijom koja predstavlja kraj narativa. Može se iščitati i iz pozicije onog koji stvara priču i onog koji je primatelj, ali kako bi se potpuno razumjela naracija potrebno je analiza veze između ta dva aspekta. Analiza narativa, jedna od metoda kvalitativnog istraživanja sadržaja, bitna je jer prikazuje određivanje i komuniciranje kontinuiteta i promjena, a u analizi narativa nije bitan toliko sam tekst već likovi koji su važni sami po sebi, njihova djela, nedaće, izbori i općeniti razvoj. (Gunter, 2000 prema Propp 1975) Gillespie i Toynbee (2006) navode da uz pomoć analize narativa možemo dobiti uvid u stanje moći u društvu. U analizi narativa se razlikuju priča i fabula pa se tako fabula odnosi na ono što svi vidimo na isti način, dok priča označava našu interpretaciju.

3.2 . Sadržaj Gruntovčana

„ U današnjem selu možemo vidjeti poljoprivrednika koji postiže svjetske rekorde u proizvodnji hrane, gasterbajtere na dopustu kako s polovnim merđom nemilosrdno gaze susjedove kokoši pušeći superkingsize cigarete, prekupca s više robe u svom štaglju no što je ima na skladištu trgovačkog poduzeća, i babicu kojoj je pjevana misa najveći i najdraži životni doživljaj. Mnogi zaustavljaju pogled samo n a jednoj pojavi, pa otuda toliko različitih ocjena o životu suvremenog sela. „ Kerstner (Republika, 1976: 1382)

Prva epizoda „Božja vola“ uvodi gledatelja u gruntovečki svijet te ga upoznaje sa svim likovima i njihovim temeljnim karakteristikama. Tako Mladen Kerstner odmah na početku dijeli dobre od zlih, moćne od nemoćnih, bogate od siromašnih, lukave od poštenih. On ih smješta u okvire unutar kojih oni djeluju te tako gledatelju omogućava da već unaprijed zna kako će koji lik reagirati u danoj situaciji ili što je bio glavni motivator neke odluke ili čina. Tako Dudek nikad neće postati lažljivac ili lopov i nikad neće steći imetak, Cinober i Presvetli će se uvijek bogatiti na račun slabijih i varkama stjecati bogatstvo, krčmar Martin, predsjednik mjesne zajednice, će uvijek biti poštovan u selu, Regica će uvijek biti radišna, realna i poštena, gazda Besni će, zahvaljujući svojem radu, biti najbogatiji u selu i svi će mu na tome zavidjeti, Gaber i Čvarkeš će zauvijek u krčmi ispijati gemište na račun drugih i zajedno s lugarom Pištom svima dobacivati komične i često uvredljive komentare. On također već u prvim dijalozima određuje odnose među likovima koji se u suštini do kraja serije bitno ne mijenjaju. Pišući o *Gruntovčanima*, Petar Krelja (1997: 61) kaže:

„Ne sjećamo se jesmo li ikada gledali početak neke serije koja je s toliko redateljski bravurozne nadmoći i dramaturške preglednosti predstavila svoje likove i naznačila svoje bitne komponente. U bogatoj galeriji izvanredno pitoresknih, realistički predočenih likova, gledatelj odmah uočava tipski definirani kvartet: dobričinu Andriju Katalenića, posprdno prozvanog Dudek, njegovu energičnu suprugu Regicu i dvojicu lukavih i podlih seoskih mešetara- Cinobera i Presvetlog. Razvijajući u tom epizodi duhovitu i dopadljivu priču o Dudeku kao mogućem seoskom raketaru, Golik- moćima kakva demijurga- precizira složene odnose među likovima, podarivši im životnost, kolorit i očaravajuću prirodnost kolokvijalnog govora podravskog podneblja.“ (Krelja, 1997: 61)

Prvi kadrovi uspravnih osamljenih i ogoljenih jasenova na ravnici, kišno i sumorno vrijeme s melankoličnom glazbom u pozadini, otkrivaju pomalo sumornu i sjetnu atmosferu serije. Dudek koji prolazi cestom, jedući jabuku i držeći kišobran u ruci, prvi je lik kojeg upoznajemo. Iza njega, u kolima punim bundeva, s polja se vraća Besni koji će se kasnije u seriji pokazati kao najbogatiji i najambiciozniji seljak u Gruntovcu. Taj kontrast je jako zanimljiv jer u prvim minutama pokazuje razliku između bogatih i siromašnih. Između onih koji se vraćaju s punim kolima s polja i onih, koji hodaju po cesti vraćajući se u selo nakon neuspješne potrage za poslom. Ipak, Besni staje i nudi Dudeku prijevoz, što on prihvaća, ali govori:“ Ste se ne morali radi mene muditi sused.“ (Gruntovčani, prva epizoda) Što je jasan pokazatelj njegove dobrote, nenametljivosti i poštovanja prema tuđem vremenu.

U razgovoru o tome da je Dudek bio na ciglani gdje je neuspješno tražio posao, gledatelj se upoznaje s njegovom situacijom koja ostaje neriješena do kraja serije. Besni tada izgovara jednu ključnu rečenicu koja je jedna od glavnih ideja cijelih *Gruntovčana*.

Besni: „Za nas seljake ti se, moj Draž, najbole grunta držati. Kaj bi se čovek kakvima god molil.„

Draš (Dudek) „Imate prav sused, al kad mojega grunta nega za jen pošteni teglec napuniti, a grav je kak znate, pesek, a Ščukinu meku mi je čistam Drava prevzela. I onda kak? Da živim od šaša i trstine?“
(Gruntovčani, prva epizoda)

U tom razgovoru gledatelj saznaje dvije bitne stvari na kojima se kasnije odvija fabula. Prva- da je Dudek bezzemljaš kojem je jedina šansa za pristojan život stalni posao, a druga- da su seljaci vezani za svoju zemlju, koja je njihovo privatno vlasništvo. Također, zanimljivo je što je Dudek spomenuo trstinu i pomalo posprdno zaključio da se od nje ne može živjeti jer u sedmoj priči „Kompanjoni“, on postaje Cinoberov suradnik u poslu koji se temelji upravo na prodaji trstike što je pokazatelj njegove lakovjernosti. U toj ga epizodi Cinober nagovori na suradnju jer vjeruje njegovim pričama o uspjehu u tom poslu unatoč tome što je do tada trstika za njega bila korov od koje se, kako kaže, neda živjeti.

Nakon uvoda, zaplet radnje se događa nakon što je Dudek postao mjesni raketar, odnosno dobio je posao preko mjesne zajednice i glavna mu je zadaća bila raketama razbijati oblake koji donose tuču. Taj je posao dobio jer se Regica, nakon što je u seoskoj trgovini čula da je otvoreno

to radno mjesto, obratila predsjedniku mjesne zajednice Martinu Škvorcu, koji je u strahu da ga selo ne optuži da ne želi pomoći „sirotinji“ odlučio zaposliti Dudeka umjesto kandidata koji se prvi javio i kojeg je Regica nazvala „najvećim bogatunom vu seli.“ Unatoč tome, Cinober sebi prepisuje zasluge za Dudekovo zaposlenje jer se morao opravdati nakon što ga je Presvetli javno optužio za iskorištavanje. Naime, u to vrijeme, Dudek je nezaposlen, a privremeno radi kod Cinobera i pomaže mu popraviti krov. Cinober ga je iskoristio i nije s njime definirao plaću koju će dobiti jer je računao da će i ovaj put svoj dug prema Dudeku podmiriti sitnim iznosom koji bi Dudeku bio dostatan za kutiju cigareta. Međutim, u cijelu se priču upleće Presvetli koji mu pred Regicom prigovara i govori:

Presvetli:„ Da Draš dela kakov pošteni posel ti ne bi bilo treba na dekice kupuvati, al kaj moreš, saki ti denes sam gledi čoveka skoristiti.“
(Gruntovčani, prva epizoda)

Prozvani Cinober se na to uvrijedio te se brani time da, ako je nekome stalo do Draša, onda je to on. Inače, on uvijek svoje loše ponašanje prema njemu i svoj profit opravdava time što je Draš njegova obitelj i da je sve što on radi isključivo za Drašovo dobro. Tako Dudek doista i postaje seoski raketar, ali zbog posla kojeg i dalje obavlja kod Cinobera, on ne uspijeva dobro izvršiti taj posao pa ga gubi, a uz to ga još i cijelo selo osudi jer im je, kako kažu, zbog njega tuča uništila cijeli usjev. Scena u kojoj se spremaju naoblaka i tuča, a Cinober ne pušta Dudeka s krova dok ne završe posao, unatoč tome što se cijelo selo okupilo na njegovoj ogradi i panično viče na Dudeka da mu je mjesto kraj rakete, a ne na krovu, najefektnija je scena u toj epizodi. Pokazuje Dudekovu želju da svima ugodi- istovremeno da spasi selo od tuče koja će im uništiti cijelogodišnji rad, ali i slabost da se odupre Cinoberu i njegovim ucjenama. Osim toga, ova scena oslikava kako se je društvo spremno zajedničkim snagama boriti protiv neprijatelja samo ako od toga ima neke koristi. Naime, oni koji imaju gorice i boje se za svoju imovinu, spremno se udružuju i odlučuju sami pucati iz rakete, dok s druge strane, oni koji ništa nemaju, u tome ne žele sudjelovati jer kažu: „ Gdo bu to nama platil? Mi se bumo tu nalecali, a nešće drugi bu peneze bral.“ Naposlijetku, tuča ipak padne, a ova epizoda završava kadrom Dudeka koji je prvo sniman u blizem planu te gleda komadiće leda koji uništavaju selo i govori: „Isusek, Isusek“, da bi se zoomom prešlo u njegov krupni kadar u kojem on zabrinut i prestrašen za svoju budućnost govori: „Kaj bu mi ve Regica rekla?“ Ovaj odabir kadrova sugerira da je Dudeku unatoč tome što cijelo selo misli o njemu, ipak najviše stalo do mišljenja njegove žene koju ne želi razočarati.

U drugoj epizodi „Jelen“ Dudek i Regica sumnjaju da im jeleni uništavaju kukuruz te ljuti na životinje odlučuju cijelu situaciju prijaviti mjesnom odboru kako bi barem dobili naknadu za svoju štetu. Dudek odlučan u svom naumu, odlazi do Martina Škvorca koji ga šalje u lovačko društvo jer mjesni odbor i zajednica nemaju, prema njemu, nikakve veze s prijavama štete od divljih životinja. Između scene u Martinovoj gostionici i ureda tajnice lovačkog društva, nalazi se autorski kadar[15] u kojem Dudek biciklom odlazi u susjedno selo dok kraj njega prolazi veliki traktor. Izborom ovog kadra, Krešo Golik, ponovno želi pokazati Dudekovu bijedu i naglasiti razlike u društvu. Nakon što od tajnice saznaje da lovnik Laci Bahmec nije u svom uredu već na sajmištu, Dudek odlazi tamo pronaći ga. Međutim, tamo sreće Presvetlog koji ga izmanipulira da s njime ode kupiti kravu te ga tako odvrati od njegove prvotne namjene. Na kraju kupnje, Presvetli ga šalje s kravom u Gruntovec tako da Dudek dolazi Regici bez da je obavio posao i prijavio štetu. Ona mu ljuto odvraća: „Draš, Draš, tebe nekam poslati! Či ja sama ne didem vu Srednjake nikaj s tega ne!“ čime se jasno daje do znanja da je ona dominantna u njihovu odnosu i da je ona ta koja, kako se često u narodu kaže, drži sva četiri kraja kuće. Drugi dan članovi lovačkog društva ipak dolaze procijeniti štetu, ali budući da ona nije odmah bila prijavljena, tragova više nema i bez dokaza je teško procijeniti koja je životinja za to kriva. Kako bi osigurao dokaze, Dudek odlučuje sam primiti jelena kako bi svima dokazao da je u pravu. Zaplet se počinje događati kad lovnik i direktor mjesnog kombinata skuju plan u kojem će Dudekovog jelena izložiti nišanu puške direktora banke kojeg će time udobrovoljiti pa će on odobriti kredit mjesnom kombinatu. U cijelu se priču, naravno, upliću Presvetli i Cinober. Presvetli koji se uvijek poziva na zakon, smatra da jelen ne pripada kombinatu već lovačkom društvu, dok Cinober iz inata Presvetlom, smatra da je kombinat taj koji ga treba uzeti. Njih dvoje Dudeka vuku svaki na svoju stranu, a on na kraju epizode, unatoč posljedicama, odlučuje pustiti jelena na slobodu.

Treća epizoda „Babica su nakanili hmreti“ fabulu temelji na činjenici da se u Gruntovcu, zbog nedostatka djece u selu, zatvara škola. Na sastanku svih stanovnika Gruntovca, otvara se pitanje prenamijene školske zgrade. I u tome se javljaju različiti interesi. Cinober ima plan prema kojem bi se školska zgrada dodijelila Pavelu Hunjadiju koji ima gostionicu u susjednim Srednjacima. Naime, on bi u tom poslu tada vodio brigu oko novaca, a Dudek i Regica bi radili. I ovaj je put to predstavio kao dobro djelo i uslugu koju on za njih radi. Presvetli, s druge strane,

[15] Kadar stiliziran izborom točke promatranja (često ekstremni rakursi), upadljivo dinamičnom kamerom, iskrivljenjima prostora zbog uporabe objektiva, neuobičajenim bojama, zv. efektima i drugim sličnim postupcima, koji se tumači kao autorov komentar prizorne situacije ili izlagačkog trenutka. Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=47509 (posjećeno 14.6.2018.)

mašta o groblju koje Gruntovec nema pa se njegovi stanovnici pokapaju u susjednom Hrastovcu. Mladi žele na mjestu škole izgraditi omladinski dom i nogometno igralište. Kako na sastanku ništa nije dogovoreno, Cinober i Presvetli kreću u borbu za naklonost sumještana te, svaki za svoj cilj, skupljaju potpise. Zaplet nastaje u trenutku kada Maga Helapova, odnosno babica, naglo oboli i nađe se na samrti. Tada, Cinober i Presvetli zaboravljaju svoje borbe i sjete se da ona i dalje ima dio zemljišta, koje sada koriste Dudek i Regica, ali koje zapravo pripada njima. Naime, ona je njima također daljnji rod, a prema zemljišnim knjigama, svakome bi trebala pripasti polovina njezinog imetka. Međutim, budući da Katalenići brinu o njoj, za pretpostaviti je da će oni naslijediti njene gorice. Zaplet i sukob se na kraju rješavaju tako što babica ipak ne umire jer se, kako sama kaže, predomislila.

Tema četvrte epizode „Zlatna jajca“ tematski prati dvije priče- prva je priča, priča o zavisti mještana koji su ljubomorni na Besnog koji u suradnji s mjesnim kombinatom uzgaja teliće. On je ambiciozni seljak koji cijeli dan radi i sad je, za dobru naknadu, uzeo nekoliko desetaka telića te ih hrani kako bi ih kasnije kombinat mogao prodati. Gruntovčani, koji cijene i priželjkuju uspjeh samo ako je njihov, organiziraju se u borbi protiv telića te pozivaju sanitarnu inspekciju kako bi ih ona oduzela Besnom. Oni tvrde da im telići smrde te da im to smanjuje kvalitetu života u selu. Cinober, čiji je lik najvećim dijelom temeljen na zavisti, okreće Dudeka, koji do onda nije primjećivao smrad, protiv Besnog koji je njegov prvi susjed i s kojim je oduvijek bio u dobrim odnosima. U istoj epizodi, u zaplet je uvedena i tema naivnog slikarstva koje je u to doba najjače izraženo baš u Podravini[16]. Nakon što je Cinober dobio brzojav da je umrla kuma Bara, on s Dudekom odlazi u Virje kako bi njenom mužu izrazio sućut. U razgovoru saznaje da se kum Štefina počeo baviti naivnim slikarstvom, za koje Cinober do onda nije čuo, te da jako dobro zarađuje. Njemu naime, nije jasno kako netko može platiti za „pofarbane glajže“, ali nakon što mu Štefina kaže da: „Takov posel more delati sam jako naiven človek kojemu neš v glavi ni groša našel“, Cinober odlučuje pretvoriti svoj podrum u atelje, a Dudeka u naivnog slikara. Ova epizoda završava Dudekovim monologom u krupnom planu u kojem on, gledajući teliće, koji su zadovoljili sve uvjete sanitarne inspekcije govori: „Če se prav zeme, tetec Cinober i ja smo šlaprčke znesli, a Mikulec zlatna jajca.“ Pronicljiv Dudekov govor sadrži ideju ove epizode- Bez napornog rada, nema uspjeha. Jer, Besni koji je vrijedno radio, sad je dobio nagradu, a Cinober koji je mislio da je lako biti slikar i da će na jednostavan način doći do novaca, nije u tome uspio.

[16] Razvoj naivne umjetnosti u Hrvatskoj počinje 30-ih godna 20. stoljeća u selu Hlebine izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Naiva (posjećeno 14.6.2018.)

U petoj epizodi „Ovce idu“ Dudek slučajno zamijeti da se Gruntovcu približava stado ovaca koje na ispaši gazi pšenicu mještana. On o tome obaviještava selo te su, vrlo brzo, svi složni oko toga da nešto moraju poduzeti. Međutim, nisu svi suglasni kako bi se taj problem trebao riješiti. Dok jedni smatraju da problem ovaca treba prepustiti policiji jer, nitko se ne želi svađati s pastirima, drugi misle da je najbolje čekati te da će oni sami otići. S druge strane, žene, predvođene Regicom, po čijoj su pšenici već ovce počele gaziti, odlučuju preuzeti inicijativu i istjerati ih preko granice Gruntovca. Vrlo brzo se svi seljaci nađu na polju i ponovno, oni koji imaju interes u tjeranju ovaca sudjeluju u tome, dok drugi promatraju. Na kraju pastiri ipak odlučuju ne otići te podižu šator kako bi dočekali noć kad svi odu kući i mirno prošli preko granice sela. Svi odlaze s polja, a ostaju samo Cinober, Presvetli i odbornik Matula Štuban, koji na nagovor Cinobera ulaze u pregovore s pastirima. Naravno i ovog puta oni će profitirati. Dogovaraju s pastirima da će im u zamjenu za dva janjca, omogućiti prolaz. Jednoga će oni podijeliti među sobom, a drugoga će, da izbjegnu pitanja i zadovolje sumještane podijeliti s njima, jer, kako kaže Cinober: „Em narod na se zabi gda pečenka zadeši.“ Na kraju su svi zadovoljni i uživaju u hrani, dok su Dudek i Regica ponovno izvukli deblji kraj. Njihova je pšenica bila izgažena jer je Cinober u nagodbi dopustio pastirima da prođu po njihovom djelu, a od večere su im ostale samo kosti.

Tema šeste epizode „Ščukin berek“ je trstika za kojom se, zbog promjene u načinu gradnje, povećala potražnja na tržištu. Presvetli, koji uvijek dobro odabere posao kojim će se baviti, vrlo brzo počinje zarađivati velike količine novaca, što smeta Cinoberu koji isprovociran podbadanjima u gostionici- „Je Cinober, kaj je je, ov put je Presvetli jako zjahal. Me čudi da se to tebi „fiškalušu“ moglo dogoditi.“, i sam odlučuje krenuti u posao s trstikom. Odlazi u mjesni kombinat preko kojeg se posluje, jer onda i kombinat uzima porez, i dogovara suradnju. U inat Presvetlom, od Dudeka i Regice, koji su u jako teškom materijalnom stanju, kupuje dio posjeda na kojem raste mnogo trstike. Presvetli za taj isti posjed nudi duplo više, jer je Cinober i ovoga puta ponudio mnogo manje novaca nego posjed uz Dravu vrijedi. Međutim, Regica odbija Presvetlog jer „reč je reč“ i znajući da od Cinobera vjerojatno nikada neće dobiti novac za Ščukin berek, ne želi biti nepoštena i iznevjeriti dogovor. Vrlo brzo Presvetli se odlučuje osvetiti Katalenićima te zabranjuje Regici prolaz preko puta kojim je uvijek išla u gorice, a djelomično se nalazi na njegovom posjedu. Tako nastaje sukob između njih što odgovara Cinoberu jer zna da sad ima Dudeka i Regicu na svojoj strani.

U sedmoj epizodi „Kompanjoni“, Cinoberu krene posao s trstikom te on nudi partnerstvo Dudeku koji to prihvaća unatoč tome što mu Cinober još uvijek nije platio cijeli iznos koji mu

je obećao za Ščukin berek, odnosno posjed uz Dravu. Dudek vrijedno radi na stroju za pletenje trstike, a Cinober mu ponekad daje novac, ali opet, toliko malo da mu nikad ništa ne ostane. Regica počinje prijetiti sudom jer je svjesna da će Cinober opet prevariti Dudeka i da neće dobiti onoliko novaca koliko im je obećao. U međuvremenu, tržište postaje zasićeno trstikom te ovaj posao više nije isplativ. U selu, mjesni odbor otvara pitanje gradnje vodovoda te se cijelo selo sastaje na sastanku na kojem se raspravlja o tome tko će ga i koliko platiti.

Osma epizoda „Žufka čuča“, nastavak je sedme te se raspliće priča oko trstike. Naime, suradnja s kombinatom više nije profitabilna pa Presvetli počinje trgovati s prekupcima i voziti trstiku iz Slavonije. Budući da to nije legalno i na taj način zaobilazi porez, on je na dobitku pa i Cinober, čuvši to u gostionici, želi isto. Bijesan i ljubomoran, uspije dobiti pismo adresirano na Presvetlog. Njemu se javio kupac za trstiku te je najavio svoj dolazak. Budući da Presvetli nije o tome obaviješten, odlazi u susjedno selo i ne dočekuje kupca, a Cinober koristi tu priliku te skuje plan u koji uključuje i Dudeka. Oni će, naime, presresti potencijalnog kupca te mu prodati svoju trstiku. Zaplet se događa kad u selo dođe još jedan nepoznati „gradski“ čovjek koji se također raspituje za trstiku. I dok Cinober u Martinovoj gostionici pokušava dogovoriti posao s jednim, drugi, kojeg je Dudek odveo u drugu gostionicu, čeka Cinobera. U međuvremenu se vraća Presvetli te saznaje što je Cinober napravio. Nakon početne svađe, oni shvate da će oboje profitirati jer jedan od njih kaže da može kupiti svu robu koju oni imaju. Međutim, iznenađuje ih rasplet koji nije u njihovu korist jer jedan je od njih inspektor koji se lažno predstavlja kako bi ušao u trag ilegalnim suradnjama s privatnicima.

„Na probi“, naslov je devete epizode koja počinje Dudekovom bolešću zbog koje mora u bolnicu. Međutim, on si to ne može priuštiti te Regica odlučuje poduzeti sve što treba da im Cinober vrati dug. Prijavljuje ga predsjedniku mjesne zajednice, Martinu Škvorcu jer Dudek, kao ni drugi radnici koje je Cinober imao kad se bavio preprodajom trstike, nije bio prijavljen. Na kraju Cinober ipak pristaje na kompromis i obećaje da će podmiriti sve dugove. U međuvremenu, Cinober saznaje da stari, potkupljivi skladištar na željeznici odlazi u mirovinu i uspije dogovoriti da na njegovo mjesto dođe Dudek. Naime, Cinober je svjestan da ukoliko među trstikom želi nešto prokrijumčariti, mora imati nekog svog na toj poziciji. Dudek dolazi na probni rok i vrlo brzo se pokazuje kao odličan radnik. Savjestan i pošten, zamijerio se sumještanima jer ne dopušta da neprijavljena roba ode s kolodvora. Šef željezničke postaje je jako zadovoljan njegovim radom te ga želi zaposliti, ali saznaje da ne može jer je ovo radno mjesto već unaprijed osigurano za djelatnika željeznice kojem je još malo ostalo do mirovine.

Tako na kraju Dudek ostaje bez posla, a cijelo mu se selo smije jer je ponovno izvukao deblji kraj.

Zadnja epizoda „Ostajte ovdje“ bavi se temom iseljavanja u potrazi za boljim životnim standardom. Dudeku i Regici stiže vijest da se njihov rođak Jozef u SR Njemačkoj oženio za bogatu udovicu od koje je naslijedio veliku i profitabilnu trgovinu te sad poziva Dudeka da mu se pridruži. Regica, u strahu od siromaštva u starosti, nagovara Dudeka da ode. Njemu odlazak teško pada jer si ne može zamisliti dan bez svog Gruntovca. Odjednom svi postaju jako ljubazni prema Dudeku jer se nadaju da će i oni profitirati od njegova odlaska. Pa tako Cinober, po njemu, šalje pismu u kojem nagovara Jozefa da zaposli njegovog sina koji je inače trgovac. S druge strane, Presvetli se nada da će taj misteriozni Jozef platiti izgradnju gruntovečkog vodovoda. Dudek, tužan i jadan, naposlijetku sjeda na vlak, ali već na prvoj stanici izlazi, odupire se svima i vraća se natrag u Gruntovec. [17]

4. GRUNTOVČANI KAO DOKUMENTARISTIČKI ZAPIS

Najveći dio eksterijernih scena je sniman u selu Sigetec, 12 kilometara udaljenom od Koprivnice. Zanimljiv je članak koji je izašao u Vjesniku 1975. godine, u kojem su reporteri otišli na lokacije na kojiima se snimalo kako bi saznali više o tome što Podravci misle o serije te ima li serija sličnosti sa stvarnim životom. Naslov članka je „Vidiš, takvi smo!“ čime se odmah sugerira da je serija doista vjerni prikaz podravskog društva. U članku, svi sugovornici se slažu, mnogo je situacija opisanih u seriji koje su se stvarno kod njih i dogodile. Pa tako brijač u selu Drnju, Josip Dolinar, kaže da kad je bila prikazana epizoda u kojoj se cijelo selo pobuni protiv telića koje uzgaja gazda Besni, cijela je brijačnica bila suglasna oko toga da je u njoj prikazan slučaj njihova sumještana Franca Dombaja koji uzgaja svinje i kojem je također dolazila inspekcija jer su ga susjedi tužili. „Kažem vam da je onak kak je prikazano na televiziji-tak je i u životu! Ili ono kako su prikazani takvi ljudi koji samo hvale, a od drugog ništa ne valja. Pa takvih ima na svakom koraku.“ (Vjesnik, 1. 11. 1975.) Kuća koja je za potrebe serije bila Dudekova i Regičina, danas je stara preko 120 godina, a njezin vlasnik gospodin Stjepan Zvonar svjedoči o snimanju serije u njihovu kraju. Pa tako kaže da su mnogi bili prisutni na snimanju tako da kad krene nova epizoda, oni već znaju što će se dogoditi, a neki su čak i naučili

[17] Sve epizode Gruntovčana dostupne na Youtube-u. Izvor: https://www.youtube.com/watch?v=ioxLA-_dLV4&t=31807s

tekst promatrajući s ograde tijek snimanja. Na pitanje jesu li Podravci takvi kakvima ih je Kerstner opisao odgovara: „Čujte, ima nas svakakvih! To je tak na selu i po svakom selu. Kak ne, ima takvih koji vas hoće iskoristiti, daj mi napravi ovo, daj mi napravi ono. I kad mu pomogneš, poslije te neće ni gledati.“ (Vjesnik, 1. 11. 1975.) Članak slične tematike, samo dvadeset godina kasnije, izlazi u Večernjem listu pod naslovom „Gruntovec i Gruntovčani dvadeset godina kasnije“. Novinarka u uvodu opisuje izgled sela Sigetec te tako zamijećuje da je cesta sada asfaltirana, da se u dvorištima nalaze traktori i moderni strojevi za obradu zemlje, dobri automobili, a da se umjesto Dudeka na starom biciklu, ulicom voze djeca na BMX-u. Stjepan Zvonar, pokazujući na kuću koja je u seriji bila dom Presvetlog kaže: „Tu smo betonsku ogradu morali seliti i delati drvenu, drugo je se kak je i bilo“ (Večernji list, 24. 4. 1994.). U Jožinoj su kući stanovali Katalenići, a kako piše u članku, on je kasnije kuću uredio, stavio keramičke pločice, uveo vodovod, kanalizaciju, telefon. Zanimljivo je što je on u vrijeme snimanja Gruntovčana imao traktor, ali ga je uvijek morao skrivati čim bi se upalile kamere što svjedoči o tome da su se autori serije doista potrudili da se selo iz šezdesetih godina prošlog stoljeća prikaže što vjernije. On dalje priča: „Saki smo den tu z njima u hladu sedili; pili su rakije kolko je štelo scuriti s kotla!“ (Večernjilist, 24. 4. 1994.) Prisjećajući se još nekih dogodovština sa snimanja, priča kako se Smiljka Bencet bojala krava pa su mnogo puta ponavljali scene u kojima ona vodi krave na ispašu, a kad se snimala prva epizoda u kojoj pada tuča cijelo je selo bacalo sitni šljunak s krova kako bi tuča izgledala što uvjerljivije. Na pitanje kako selo živi danas Jože Petrović odgovara: „Dosta se toga promijenilo, ljudi danas ne ovise samo o zemlji; gotovo svaka kuća ima barem dva člana zaposlena u nekom poduzeću u Koprivnici. Imamo i u Sigecu privatnih tvrtki, trgovina. Djeca idu u školu; osnovnu i srednju. Prije je bilo dobro ako si imao četiti razreda pučke!“ (Večernji list, 24. 4. 1994.) Unatoč tome što se razvojem tehnologije i poboljšanjem životnih standarda, slika sela promijenila, neke stvari su ostale iste. Stjepan Zvonar tako kaže: “Prije vam je tu bil HDZ, sad je HSS; no seljak ne voli puno politizirati, nego hoće vidjeti rezultate, al kaj se tiče standarda, denes je isto loše. Bilo bi dobro da nas ne tišću z tolki porezi i dadžbinami!“ (Večernji list, 24. 4. 1994.)

Vesna Peršić Kovač (2015) u kratkom radu „Prikaz tradicijskog načina života u TV seriji Gruntovčani“ s odmakom od četrdesetak godina zaključuje da se vrijednost Gruntovčana ne treba mjeriti samo u njihovom umjetničkom dosegu, već i dokumentarističkim doprinosom koji ta serija ima. „ (...) Svaka epizoda prezentira način života male seoske zajednice tijekom minulog razdoblja te ga na taj način čuva i prenosi, služeći kao zahvalan materijal za proučavanje određenih tema i područja.„ (Peršić Kovač, 2015: 192) Cilj ovog dijela analize je

prepoznati i opisati na koji način *Gruntovčani* kroz riječi Mladena Kerstnera, a sliku Kreše Golika pokazuju taj minuli način života.

4.1. Kuće kao odraz tradicije i imovinskog stanja seljaka

Prvi kadar u kojem redatelj gledatelja uvodi u Gruntovec, kadar je dolaska Dudeka i Besnog u selo. Oni na kolima prolaze blatnom neasfaltiranom cestom, a u pozadini se naziru stare, trošne kuće ograđene drvenom ogradom. Besni ostavlja Dudeka ispred njegove kuće, koja još uvijek ima krov pokriven slamom, dok se na drugima, koje ju okružuju, primjećuje da je pokrivni materijal crijep. Prema Peršić Kovač (2015: 192) već u prikazu dva tipa načina stanovanja moguće je u *Gruntovčanima* primjetiti utjecaj promjena i društvenog raslojavanja na život podravskog sela. Tako se kod siromašnijih stanovnika zadržao tradicijski način gradnje, dok se kod onih bogatijih i snalažljivijih uočavaju promjene u gradnji kuća, gospodarskih objekata, koji su povezani s načinom života vezanim uz poljoprivredu, te unutrašnjem uređenju doma.

Jedinstveni arhetip podravske kuće se oblikovao u 19. stoljeću te su iz njega kasnije proizašli svi ostali oblici gradnje i uređenja životnog prostora. „Hiža slamom pokrita“, kako ju naziva Filipović (citirano u Somek: 2015) obično je bila građena longitudinalno, odnosno u dužinu. Prostorije su se nizale jedna za drugom, a raspored je bio uvjetovan njihovom važnošću i to počevši od ceste. Pa je tako „prva prostorija u tipičnoj podravskoj kući bila hiža (spavaonica), zatim kuina (kuhinja), pa jognjišće (ognjište za pripremu ljudske i hrane za stoku), štala (staja), kotec (svinjac) i klečica (spremište za vino i rakiju).“ (Somek, 2015: 131) Pokraj i iza kuće, nalazili su se gospodarski objekti koji su svojim rasporedom i izgledom morali funkcionalno zadovoljiti i svakodnevni život i obavljanje poljoprivredne proizvodnje, a često i obrta. Tako se vrsta i raspored pojedinih gospodarskih objekata razlikuju ovisno o materijalnoj moći pojedinog seljaka, ali i djelatnosti kojom se on bavi. Najčešće su se u dvorištu nalazili staja (štala), sjenik (štagelj), šupa (pristroček), kukuružnjak (koš, kuružnjak), a ukoliko se seljak bavio i nekim drugim djelatnostima osim poljoprivrede, i drugi objekti, primjerice pčelinjak. Veličina posjeda, a posebno staje, ovisila je o orijentaciji kućanstva prema uzgoju stoke, a većina kućanstva imala je barem jednog konja i dvije krave. (Somek, 2015: 140-146)

U *Gruntovčanima*, najveći posjed i najveću staju ima gazda Besni koji se bavi poljoprivredom, ali i uzgojem stoke. Slika njegova gospodarstva dana je u četvrtoj epizodi „Zlatna jajca“. Široko

i mnogim zidanim objektima okruženo dvorište, strojevi za obradu kukuruza, zaprežna kola, traktori s mnogobrojnim prikolicima. Kod njega je uvijek živo i bučno, uvijek se nešto radi što izaziva zavist ostalih sumještana.

Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, hiža slamom pokrita, zamijenjena je zidanicom. Upotrebom novih i čvršćih gradivnih materijala (cigla, crijep, a kasnije i cement), seljaci su često dogradili svoju staru kuću pa tako sada, uz već postojeće objekte, dodaju otvoreni ganjčec (otvoreni hodnik uz kuću, koji je služio kao svojevrsna terasa) ili nadsvođeni ulaz s kraćim stubištem. (Somek, 2015: 136) U takvoj kući živi Cinober koji često stoji na ulazu u svoju kuću te iz svog dvorišta promatra što se događa kod susjeda Presvetlog. Za razliku od njegove kuće, Dudekova je puno manja, a u dvorištu se nalaze drveni objekti koji su vrlo često zatrpani kantama i loncima koje Regica koristi kako bi vadila vodu iz bunara. Bunar je prema Salajpal (2014: 18) bio izvor života te je život bez njega bio nezamisliv. Bunari su se iskapali na mjestu vodene žile, a kako bi se održao određeni stupanj higijene, pazilo se da budu izgrađeni što dalje od staje, a bliže kući. S vodom iz bunara se uvijek pažljivo postupalo pa se ona koristila za korištenje u kućanstvu, napajanje stoke, u zimskim mjesecima za pranje rublja, a u ljetnima za pranje tijela. U Dudekovom dvorištu, ne nalaze se konji već samo dvije krave koje se nalaze u drvenoj staji, a o njima vrlo često brine babica koja ih vodi na ispašu.

Unutrašnjost kuće u kojoj žive Dudek i Regica pokazuje neke zanimljive detalje karakteristične za unutrašnje uređenje kuća u 20. stoljeću. Prostorija u koju se gledatelj prvo uvodi i u kojoj se događa najveći dio radnje u kući, je kuhinja. U njoj Dudek i Regica vode privatne razgovore vezane uz svoju materijalnu situaciju te raspravljaju o odlukama koje se pred njih stavljaju. Salajpal (2014: 27) piše da je kuhinja tijekom 20. stoljeća služila, ne samo za pripremu hrane, nego i kao dnevni boravak u kojem su se primali gosti. Ona je bila središnje mjesto u kojoj se odvijao sav život obitelji, a u zimskim mjesecima je služila i kao spavaonica jer se u njoj nalazila peć koja je grijala cijelu kuću. Na tim se pećima pripremala hrana pa tako i u seriji sve domaćice svojim muževima jelo poslužuju tako što miču hranu s peći, dodaju im tanjur i najčešće, veliku šnitu kruha. Zanimljivo je spomenuti da većina muškaraca nosi neko pokrivalo na glavi (šešir ili kapu) koje skidaju prije jela i odlažu na stol. Dudek to čini uvijek što je pokazatelj njegova poštovanja prema tradiciji, ali i ženi koja mu je pripremila jelo. Iznad peći se nalaze poklopci za lonce te manji kuhinjski pribor poput kuhači i šefli[18]. Središnje mjesto u

[18] Šefla- (njem. Schöpfen= crpsti, grabiti, Löffel žlica) velika žlica za grabljenje jela. Izvor: http://onlinerjecnik.com/rjecnik/komentari/513672 (posjećeno 17.6. 2015.)

kuhinji je stol, najčešće četvrtasta obilka, izrađen od hrastovine. Na zidovima Dudekove i Regičine kuće nalaze se zidnjaci, koji su zapravo „zidne krpe s vezenim prizorima iz svakodnevnog života te kratkim stihovima koji prosvjećuju ili daju upute kako biti dobra domaćica (npr. „Kuharice manje zbori da ti ručak ne zagori“ ili „Umij se svakog dana, nemoj biti neoprana.“)[19] (Peršić Kovač, 2015: 190)

Rijetke scene snimane u spavaćoj sobi, pokazuju najčešće oskudno pokućstvo, a dominantan predmet je visoki krevet koji se nalazi u sredini prostorije s nekoliko velikih jastuka (vanjkuša). Posteljina je izrađena od platna koje je ukrašeno crveno- bijelim kvadratićima, što je jedan od čestih motiva u to vrijeme. Zanimljivo je primjetiti da se u seriji pokazuju samo spavaće sobe u kući Katalenića i to samo tri puta. Tako se prvi puta Dudekova i Regičina soba pokazuje u drugoj epizodi kada oni, maštajući o tome što bi si sve mogli priuštiti ukoliko od kombinata dobiju neki novac za jelena vode ovaj dijalog:

Dudek: „Če se takvoga kaj dogodi, ja si mam jenoga beciklina kupim.“
Regica: „A ja sam si nekaj mislila na singericu[20]. To v hiži imeti, je naveke kapital.“
Dudek: „Bormeš je. A babici bi mogli novoga štrikleca kupiti. Na frandže. Si to znam žena letima želi.“
Regica: „I Cifru[21] bi mogli fkrej dati. Je već za nikaj. Pak malo dodati i novo blašće zeti.“
Dudek: „ A tebi ne bi nove obleke preškodile.“ (Gruntovčani, druga epizoda)

Ovaj dijalog pokazatelj je njihove skromnosti i zadovoljstva s malim. Oni nemaju puno pa ni ne traže više. Njihove su želje praktične, a ne nerealne. Dudek zapravo uvijek kad mu se ukaže prilika da zaradi nešto novaca, mašta o tome da si priušti bicikl jer nema svoj pa stalno posuđuje od teteca Cinobera. Njemu bicikl treba da bi mogao lakše naći posao i izvan sela ili kako bi mogao voziti košare, koje povremeno plete od šibe, u susjedne Srednjake.
Druga situacija u kojoj je prikazana spavaća soba je situacija u trećoj epizodi „Babica su nakanili hmreti“ Spavaća soba bračnog para Katalenić, razlikuje se od babičine. U njenoj sobi središnje mjesto na zidu zauzima veliko raspelo koje zajedno sa slikama svetaca na zidu i malim svetim slikama koje se nalaze zalijepljene na staklu ormara, svjedoče o pobožnosti i

[19] Sjećam se iz djetinjstva da je to bio česti način ukrašavanja zidova i da sam uvijek s veseljem čitala te natpise kad god bismo došli u posjed nekome iz obitelji tko je živio na selu
[20] Šivača mašina koja je ime dobila po američkoj kompaniji Singer Corporation koja ih je proizvodila. Te pouzdane šivače mašine su često bile znak da žena ili djevojka zna sašiti neke odjevne predmete za članove svoje obitelji, skratiti hlače ili porubiti neki komad tkanine. Izvor: https://sh.wikipedia.org/wiki/Singer_Corporation (posjećeno 17.6.2018.)
[21] Jedna od njihove dvije krave

bogobojaznosti starijih članova društva, čiji je babica predstavnik u seriji. Njezina se bogobojaznost vidi i u prvoj epizodi „Božja vola“ kada ona moli Dudeka da ne ispaljuje rakete koje tjeraju tuču jer vjeruje da je vrijeme određeno božjom voljom i da on time puca na boga.

Babica: „Pak neš valda na Božeka pocal? Drašek, Drašeg to ne dobro zišlo.“
Dudek: „Najte se starati babica, em raketlini nejdu tak daleko.“
Babica: „Nigdar ni moći znati, sinek, di je Božek vu kojemu času. Nigdar!“
(Gruntovčani, prva epizoda)

Ovom rečenicom babica pokazuje svoju razočaranost Dudekovom odlukom, a ponovivši riječ nigdar pokazuje da je, kako ona vjeruje, božja volja ljudima nepoznata i da nije dobro miješati se u njegove odluke jer ljudi nemaju ovlasti biti iznad boga.
Nadalje, dva se zanimljiva detalja nalaze u njenoj sobi, a sjećam se da su se ta ista dva detalja nalazila i u spavaćoj sobi mog djeda i bake. Na zidu, ona tako ima obješenu sliku sa svog vjenčanja što je bio česti detalj u spavaćim sobama u kojima je spavao bračni par. Nadalje, na ormaru kraj kreveta se nalazi nekoliko plodova dunji koje su se stavljale u sobu kako bi soba mirisala po njima.[22] Treći slučaj prikazivanja spavaće sobe je epizoda „ Na probi“ te se u njoj ponovno pokazuje soba Dudeka i Regice dok bolesni Dudek leži u kretevu, a Cinober mu dolazi u posjet.

Osim u kući, dio radnje se događa i u vinogradu, odnosno klijeti koja je uz njega vezana. Klijet se u *Gruntovčanima* uvodi u drugoj epizodi detaljem drvene naprave zvane klopotec čiji se dijelovi okreću pokretani vjetrom te proizvode prodoran zvuk koji plaši ptice. U toj epizodi veliki se dio radnje događa upravo u goricama jer tamo raste kukuruz kojeg u toj epizodi jeleni uništavaju. Vinogradarstvo se spominje u *Gruntovčanima,* ali nije ono glavni izvor zarade za stanovnike tog kraja. Vino se najčešće koristilo za potrebe domaćinstva, a vrlo malo za prodaju. Uglavnom su ga pili muškarci, radnici, a mnogo manje žene. (Medvarić- Bračko, 2011: 87) U seriji, domaće se vino pije prilikom posjeta pa tako često domaćin nudi gosta rečenicama poput: „No, si spijete malo“, „Bote si gotnuli“, „Bumo si kupicu vina spili“ ili pitanjem „Ste za kupicu vinčeka? “ To je pokazatelj njegova gostoprimstva, a čaša vina se nikad ne odbija. Ukoliko se za stolom nalaze i žene, a najčešće je to samo domaćica, ona vino ne pije. Alkohol je u *Gruntovčanima* isključivo rezerviran za muškarce što je jedna od razlika među spolovima o

[22] Sjećam se da mi je često baka koja živi na selu poklanjala dunje i govorila da ih stavim u sobu na ormar kako bi cijela prostorija poprimila njihov ugodan miris

kojoj će se više govoriti u nastavku. Prije svakog ispijanja vina, obavezno je nazdravljanje, odnosno blago udaranje čaše u čašu, a u *Gruntovčanima* se koriste izrazi poput: „Živio!“, „Nazdravje!“, „Živeli“ i „Bok!“ Osim u toj situaciji, ispijanjem vina se zaključuju dogovoreni poslovi pa tako u istoj epizodi Dudek nazdravlja s lovnikom i predsjednikom mjesnog kombinata nakon što su dogovorili da će on hraniti jelena te im ga naposljetku predati. Cinober svoje domaće vino koristi kao mito kojim potkupljuje starog skladištara na željeznici, a često se uz hranu i donosi kao poklon kad se dolazi nekome u posjet; primjerice u četvrtoj epizodi. Cinober i Dudek tada kumu Štefini donose stroška[23]- kobasice, sira, jaja, kruha. Vino je također i najčešće piće koje se pije u Martinovoj krčmi, samo što se tada miješa s vodom (gemišt).

4.2. Život uz Dravu i ovisnost o prirodi i gruntu

Prema Salajpal (2014: 15) život stanovnika uz rijeku Dravu, oduvijek je bio usko vezan uz tu brzu, hirovitu, opasnu i nepredvidivu rijeku. Ona je istodobno bila najveće blago, ali vrlo često i problem koji je kočio razvoj i rast naselja. Naime, Drava je često znala nepredvidljivim skretanjima mijenjati svoj tok ili poplavljati dio obale. Tako je i Dudeku „Drava prevzela dio zemle“, a svoju tugu i trajnu štetu on u šestoj epizodi predstavlja i Presvetlom koji ga sreće uz rijeku dok lovi ribu.

Presvetli: „A kaj ti tu naganjaš?“
Dudek: „Sam si došel malo bereka glet.“
Presvetli: „Taj berek na tebe glasi, kaj ne?“
Dudek: „ Je, v gruntovnici je jošče na pokojnoga japu zapisani, ali fakat sam mu ja gazda!“
Presvetli: „Hajd komad zato!“
Dudek: „Šest rali dobre zemle, tu vam je pod nikaj dišlo. Bi ja denes bil bogatun, da ju je ne Drava čistam prevzela.“ (Gruntovčani, šesta epizoda)

Ona je do Drugog svjetskog rata služila kao prometnica, što je utjecalo na razvoj trgovine u ovom kraju, a redovita je providba njenim tokom počela 1862. godine. Tako su se na splavovima najčešće prevozili trupci iz slovenskih, međimurskih i podravskih šuma koji su vozili do Osijeka, a dalje Dunavom do ostalih odredišta. Splavarenje je u tom obliku postupno

[23] Naziv za hranu koja se nosi sa sobom na put ili posao, u ovom slučaju kao poklon

nestajalo razvojem željezničkih pruga i cestovnog prometa. (Feletar, 1976: 121-128, cit. prema Salajpal, 2014: 15). Osim toga, u rijeci se prala i odjeća, a najčešće bi se na tom događaju skupilo nekoliko žena i djece, kojima je to bilo posebno zabavno. (Salajpal 2014: 33) To je u *Gruntovčanima* prikazano u petoj epizodi kada Regica, Fika Frkačeva, Besna Klara i Mica Gaberova zajedno peru svaka svoju odjeću. One to rade tako da ju vade iz drvenih posuda, potom sapunom ribaju na rifljači[24], ispiru u rijeci i na kraju udaraju njome po drvenom koritu kako bi isprale sve ostatke sapunice. Pritom vode vrlo zanimljiv razgovor koji otkriva mnogo o ekonomskim uvjetima u to vrijeme, ali i povezanosti seljaka s prirodom i zemljom na kojoj se obrađuje neka poljoprivredna kultura:

Mica Gaberova: „ Je, tak je to žene! Jašeš s kišom, a vudri toča! I mrazi, i sikakšni drugi beteg.“
Fika Frkačeva: „A cena v štacunu kak turenj!“
Mica Gaberova: „A na sejmišču nikakove!“
Regica: „Samo čovek zabadaf celo leto hrnda.“
Besna Klara: „Kak je je, al bez zemle nega nika, niti nigdar bo.“
Fika Frkačeva: „Pa itak saki sam pluje po njoj! A, Bogu za plakati.“
Mica Gaberova: „ Kaj bi ja zemlju roval, veli Vanš Hajdarov, sem ne morti krt!“
Fika Frkačeva: „Saki bi štel samo na lefki način gospon biti!“
Besna Klara: „ Pazite žene kaj vam velim, predi ili potli more se vragu oditi, al zemla za naveke ostane di je.“ (Gruntovčani, peta epizoda)

U ovom je razgovoru zanimljivo uočiti nekoliko detalja. Prvo, seljaci koji žive od poljoprivrede vezani su za vrijeme i vremenske nepogode. O njima im ovisi uspjeh plodova, a upotreba riječi beteg u ovom kontekstu za vremensku nepogodu jako je snažna jer asocira na to da je loše vrijeme, odnosno priroda, najveći neprijatelj poljoprivrednika, dok je s druge strane i njegov najbolji prijatelj jer da nema nje ništa od poljoprivrednih kultura ne bi uspjelo. Nadalje, seljaci nikad ne znaju kada će se priroda okrenuti protiv njih pa se ne mogu unaprijed pripremiti kako bi zaštitili barem dio onoga za što su cijelu godinu radili. Što će reći da je bavljenje poljoprivredom neizvjestan posao u kojem se u jednom danu može izgubiti cjelogodišnji rad o kojem vrlo često ovisi egzistencija seljaka. Najbolji primjer straha od vremenskih nepogoda je prva epizoda „Božja vola“ koja se bavi tematikom tuče koja je jedan od najvećih strahova svih

[24] Predmet ižlijebljene limene površine kao pomagalo i podloga za ručno pranje rublja. Izvor: http://hrvatski.enacademic.com/16442/riflja%C4%8Da (posjećeno 17.6.2018.)

mještana Gruntovca. Unatoč tome što se u svakoj epizodi susreću s nekim izazovom i od njih se očekuje određena reakcija u danoj situaciji, gotovo da ni na jednu ne reagiraju toliko panično kao u slučaju tuče. Najburnije reagira Besni kojem bi, zbog količine posjeda, tuča nanijela najveću štetu. Besni tako bijesno dolazi u Cinoberovo dvorište i iz svega glasa viče: „Kaj je, sto vam bogi! Zakaj se ne poca?“ (Gruntovčani, prva epizoda)

Druga važna informacija u gore navedenom razgovoru žena je ona vezana uz stanje u ekonomiji. One zaključuju da su cijene u dućanima sve više, a na sajmovima, gdje seljaci najčešće prodaju svoje proizvode, sve niže. Pokazatelj je to novih ekonomskih prilika u kojima se Jugoslavija počela počela kretati prema tržišnoj ekonomiji, ali još uvijek nije došlo do ujednačavanja cijena na tržištu. Prema Bilandžić (1985: 306) rezultat je to privredne reforme iz 1965. godine do koje je država određivala cijene gotovo svim vrstama robe. Taj je sistem deformirao cijene pa su tako cijene sirovina bile mnogo niže od cijena opreme i robe za široku potrošnju. Tako seljaci za svoje proizvode koji i zbog dolaska konkrencije gube na vrijednosti, dobivaju jako malo, dok one koje ne mogu sami proizvesti skupo plaćaju. U prvoj epizodi, Ferči, kada za kombinat beru jabuke na ovaj način Dudeku objašnjava tu situaciju:

Ferči: „ Je ni morti jabuka v gradu deset pot skupleša neg tu na drevi? Je ni? A gdo te peneze poje? Reči!“
Dudek: „Joj, ne bi ti znal povedati, nisam ja do kraja vu to vpučeni.“
Ferči: „ Kaj si strahu? Je sakome čoveku slobodno povedati di ga tišči.“
Dudek: „ Zakaj bi bil v strahu? Nisam v strahu, neg kaj bum govoril?“
Ferči: „ V strahu si Dudek, v strahu. Si smo mi v strahu, a nemamo biti komu. Viš, ak ja tu nutri spazim črva kak čuje pak samo čkomim i mislim svoje, sem morti zato jabuki prijatel? Figu sam prijatel!“
(Gruntovčani, prva epizoda)

Ovim dijalogom Kerstner upućuje kritiku jugoslavenskoj ekonomiji i vladajućima koji misle da seljaci ne znaju i ne razumiju kako se formiraju cijene na tržištu. Nadalje, pokazuje na primjeru Dudeka da postoji dio društva koji nije upućen u političke i tržišne odnose pa u njima i ne sudjeluje.

Rečenicom „Saki bi sam na lefki način gospon štel biti, Fika Frkačeva aludira na status koji poljoprivrednici imaju u društvu. Tako je poljoprivreda postala necijenjeni i seljački posao, a

ona zna da nema lakog načina za preživljavanje, Tako su njoj gospoda, odnosno oni koji ne žive od poljoprivrede omraženi i negativna je prema njima jer oni ne rade težak posao poput nje.

Treće, seljaku, zbog neizvjesnih ekonomskih prilika, ono najvrijednije je njegova zemlja. Oni su jako vezani za nju i vjeruju da je ona kapital koji im nikad nitko neće uzeti. Pa su tako rečenice poput: „ Našu nam zemlicu niko ni teknuti nesme, branili bumo ju do zadnjeg daha!“ (Presvetli, Gruntovčani, peta epizoda), „ Seljaku je najveći zakon grunt!“ (Presvetli, Gruntovčani, peta epizoda) vrlo česte. Korištenjem umanjenice zemlica, Kerstner pokazuje ljubav i sraslost seljaka sa zemljom na kojoj je odrastao, na kojoj obitava i koja ga hrani. Nadalje, u petoj epizodi, prikazana je Regičina spremnost da brani svoj posjed pred ovcama pa makar i nastradala. Tako ona hrabro i bez ustručavanja, vilama kreće na ovce kako bi obranila svoju pšenicu. U seriji, Krešo Golik totalima, gledatelja uvodi u prostrane podravske ravnice, a prikazujući scene u kojima se dijalozi odvijaju primjerice u polju kukuruza, kamera je spuštena ispod razine očiju pa je tako vrlo često list ili klip kukuruza u fokusu dok se dijalog odvija u pozadini. Koristeći te filmske tehnike, gledatelj doista ima osjećaj da je prisutan na tom polju i da je sudionik u ragovoru. Najsnažniji dijalog koji pokazuje povezanost seljaka sa zemljom je onaj u desetoj epizodi u kojem Dudek prije odlaska u Njemačku u razgovoru sa svojim jedinim pravim prijateljom govori:

Ferči: „Pakeraš se pomali?“
Dudek: „Bole me naj zmišluvati. Mi ni vola iti, Ferči.“
Ferči: „Kaj moreš Draš, takva nam je sudbina. I ja idem z Gruntovca. (...)“
Dudek: „Ferči, ja bez doma, nebrem i nebrem. Viš, po cele dane i noći si mislim da vjutro oči oprem, nem više videl svoje dvorišče, škednja, vrta, kaj nem išel črez Batov klanec v šumu, kaj nem išel na Dravu, kaj toga sega nebu više. Da se toga zmislim me tu nutri zapeče. Najrajši bi se za nekaj prijel i vikal: „Nejdem, nikam nejdem!“ Me razmi Ferči, meni je mileše pod svojom hruškom gladen biti, neg sve bogatstvo sveta imeti.“
Ferči: Razmem ja tebe Draš, razmem. Samo če čovek ov svet čuti kak ti, vu denešnje vreme nebre dobro prejti.
(Gruntovčani, deseta epizoda)

U ovom dijalogu, Dudek je sniman u krupnom kadru, njemu dok izgovara ove riječi, suze naviru na oči, glas mu podrhtava te se udara po srcu, pokazujući koliko mu teško pada rastanak od

njegovog rodnog kraja. On ovdje ne govori samo o poljima koje ima, već o cijelom Gruntovcu koji je njegov dom. Rečenica „ Meni je mileše pod svojom hruškom gladen biti, neg sve bogatstvo sveta imeti“ jedna je od najpoznatijih rečenica iz cijele serije te se u njoj krije jedna od poruka serije. Seljak će radije biti gladan samo da je na svojem, na onome što je njemu poznato i što neizmjerno voli. Bogatstvo tako nije na prvom mjestu jer u očima seljaka, zemlja je bogatstvo. U zadnjoj rečenici koju Ferči izgovara Dudeku, nalazi se jedna od ideja serije. Vrijeme ne pogoduje neagresivnima i blagima koji prilikom donošenja odluka misle i na druge. U današnje vrijeme, oni koji se ne guraju, ostat će iza i neće stići daleko tako da najčešće bivaju neshvaćeni ili osuđeni od okoline.

Osim za zemlju, seljak je jako vezan za svoje životinje. Prema Salajpal (2014: 48) prema stoki se pokazivala velika ljubav jer je i ona doprinosila materijalnom bogatstvu te prestižu i ugledu u selu. Ona tako taj odnos vlasnika prema životinji opisuje kao odnos roditelja prema djeci. Nadalje kaže da su se kravama pretežno davala ljudska imena što sugerira da su seljaci životinje smatrali jednako bitnima kao i članove obitelji. Rađanje pomladka tako je predstavljalo veliku radost, a ugibanje životinje u kući je izazivalo veliku tugu. U *Gruntovčanima* se za stoku upotrebljava termin blago, što je i inače bio često upotrebljavani izraz. Upotrebom tog termina sve je rečeno- stoka je za seljaka blago; ona mu olakšava transport, rad u poljoprivredi, hrani ga, od nje dobiva različite proizvode. U seriji je tako, u nekoliko navrata, pokazan taj odnos seljaka prema blagu. Primjerice, u prvoj epizodi, Franca Pišpekova, ostavlja posao koji je do onda radila i brzo odlazi u štalu jer je čula da se krava čudno glasa. Također, Regica, u drugoj epizodi šalje babicu u staju da provjeri što je s kravom jer joj je zvuk kojim se glasa neprirodan i čudan. Najljepša scena koja pokazuje ljubav i povezanost sa životinjom, scena je u desetoj epizodi u kojoj se Dudek prije odlaska pozdravlja s kravama u staji. On ih pritom gladi, plače i govori: „Ve se nemo tak fletno vidli“ (Gruntovčani, deseta epizoda) Nadalje, Krešo Golik često koristi krupne kadrove guski i kokoši koje hodaju po dvorištu ili cesti kao prijelaz iz jedne u drugu scenu.

4.3. Narodni običaji i tradicija

U *Gruntovčanima* se ne prikazuje mnogo tradicionalnih običaja ili vjerovanja, ali ipak, smrti i umiranju je posvećena treća epizoda „Babica su nakanili hmreti.“ U toj je epizodi prikazan običaj vezan uz umiranje koji je prema Salajpal (2014: 147) događaj koji se odvijao u domu

jer su prema njoj ljudi do pedesetih godina 20. stoljeća bolovali i umirali kod kuće. Običaj je bio da se tijekom bolesti obilazi bolesnik pa se tako uz njegovu „bolesničku postelju“ okupljaju članovi obitelji i susjedi i mole za spas njegove duše. Bolesnika je obilazila babica ili medicinska sestra, a vrlo rijetko liječnik jer seljaci nisu imali novaca za bolnicu, niti su bili zdravstveno osigurani. Pred kraj bolesti, u kuću je pozivan i svećenik zbog ispovijedi i bolesničkog pomazanja. „To je bila obaveza koja se nije smjela zanemariti, jer bi im zamjerilo cijelo selo, a pogotovo svećenik i iskreni, pravi vjernici. Vjernici dobro znaju da je veliki grijeh ne omogućiti umirućem da se ispovijedi i tako pomiri s Bogom prije nego što ode na drugi svijet i dođe na Božji sud.“ (Medvarić- Bračko, 2011: 159)

Tako je često dolazak svećenika u kuću, označio kraj života oboljelog. S članovima uže obitelji i prijateljima, rješavala su se pitanja nasljeđa, a oporuka je često bila sastavljana u tajnosti pa je nije bilo neobično da dođe do obiteljskih razmirica i sudskih sporova među članovima obitelji. U *Gruntovčanima* je prikazan taj običaj okupljanja oko kreveta oboljelog pa se tako oko babice skupljaju žene i s Dudekom vode ovaj razgovor:

Dudek: „Regica je čuču zaklala, pak bi morti babici juhica pasala.“
Mica Gaberova: „Neje ona više ničega želna“
Dudek: „Bi ju juhica itak zjačala.“
Mica Gaberova: „Prekesno Draš, ti ona jutra ionak ne vidla. Em gleč kak bogica zgledi.“
Besna Klara: „Kak se sam tak fletno zrušila? Pak je fčera na školskom kravu pasla.“
Mica Gaberova: „Ja sam vam fčera još snočka znala da bo denes nekom kraj. Zbudim se okoli pol noći, a vuni se futač glasa. Čuj, čuj, velim, nešči se gore otpravlja. Sem računala na Katu Štefanovu, a i Roza Jagecova mi se vrtela po glavi, al na staru Helapovku se više nikak nesam zmislila.“ (Gruntovčani, treća epizoda)

U ovom razgovoru, vidljivo je kako su seljaci sami sebi vrlo često znali biti liječnici, veterinari pa i proroci. Tako Mica Gaberova vjeruje da je ona znala da će netko umrijeti jer je čula da se tvor glasa što je ona protumačila kao znak nečije smrti.

Nadalje, Salajpal (2014: 147) piše da su stariji ljudi smrt predosjećali, mirno je prihvaćali i čekali. Pa tako babica u razgovoru s Presvetlim kaže: „Došel je moj čas, Imbra, došel. Ve sam čistam na najgi, tam negde do nedelje, ako.“ (Gruntovčani, treća epizoda)

5. GRUNTOVČANI ODRAZ DRUŠTVENE STVARNOSTI

5.1. Društveni život seljaka

Salajpal(2014: 88) kaže da je selo živjelo kao proširena zajednica u kojoj se snažno osjećala međusobna i obiteljska pripadnost, a cjelokupni je život bio podređen ritmu dana, tjedna, mjeseci i godišnjim dobima. Zajednica je tako među sobom imala nepisana pravila prema kojima su se rangirali i strukturirali međusobni odnosi te se održavao red. U Gruntovčanima se također poštuje osjećaj zajedništva pa je tako cijelo selo složno oko situacija koje im ugožavaju život ili imovinu. Prilom dolaska ovaca na selo, tuče, izgradnje vodovoda, zatvaranja škole svi su zajedno, suglasni da je najvažnije obraniti svoje, ali naravno, nemaju svi iste stavove o tome kako bi se to trebalo izvesti. U *Gruntovčanima*, nekoliko je mjesta koja se ističu kao mjesta u kojima se okuplja zajednica i raspravlja o svakodnevnim pitanjima ili problemima.
Krčma predsjednika mjesne zajednice Martina Škvorca tako je najčešće mjesto u kojem se sastaju muškarci te ispijajući gemišt pričaju i raspravljaju, a nerijetko i donose odluke. U svakoj epizodi u Martinovoj su krčmi uvijek Gaber, Čvarkeš i lugar Pišta koji ili kartaju ili igraju biljar. Oni najčešće sudjeluju u svim razgovorima te se svojim duhovitim i vrlo često uvredljivim komentarima izruguju sumještanima podsjećajući ih na njihove pogreške ili stvari koje su prije radili, a danas ih se srame. Primjerice, u prvoj epizodi u razgovor između Presvetlog i Martina koji raspravljaju o plaćanju poreza, oni se ubacuju:

Čvarkeš: „Se ti Martin zmisliš kaj si za vreme rata govoril?“
Martin: „Kaj takvega?“
Čvarkeš: „Em si govoril po mitingami kak se porez ne plačal i tako dalje, drugovi, i tako dalje.“
Martin: „Kaj ti tu meni, kaj?“
Čvarkeš: „Kaj morti ni tak? Em su tu ljudi pa nek rečeju!“
Gaber: „ No i ti si ideš kaj god zapamtiti, si mogel rajši nekaj spametnešega vu glavi zadržati!“
Martin: „Je, da ni mene bilo, ne bi imal zočim pamtiti, frknula bi njemu zdavja ta pijana tikva!“
Čvarkeš: „ Kaj se tuliko džašiš? Em si za vremen rata bil obični ekonom, krumpereke si po selu pobiral.“
Martin: „ Kaj, kaj si rekel?“
Presvetli: „Pusti Martin, je to ne prava peršona za diskusiju, em su njemu samo bedastoće na pameti.“ (Gruntovčani, prva epizoda)

Ovaj je razgovor jedan od mnogobrojnih primjera u kojima oni sudjeluju i koji najčešće započinju njihovom kritikom upućenom nekome. Oni su uvijek direktni, posprdni i ironični, ali ne lažu, a to zna i osoba kojoj je upućena kritika. Oni nisu zli i najgore što oni rade je pijenje gemišta na tuđi račun. Ne sudjeluju u akcijama od kojih nemaju koristi, ali ih ni ne sabotiraju. Uvijek su zajedno i međusobno se štite i nadopunjuju u ismijavanju ili kritiziranju. Njihov najveći problem je što ih ostali sumještani, zbog njihova statusa alkoholičara u društvu, ne doživljavaju ozbiljno niti kao ravnopravne članove za diskusiju unatoč tome što su vrlo često u pravu. Također, kroz njihove humoristične dosjetke, Mladen Kerstner vrlo često upućuje i snažne kritike političkom sustavu, o čemu će biti više riječi u nastavku. U Martinovoj se krčmi ugošćuju ljudi iz grada pa tako u osmoj epizodi Cinober u njoj dogovara posao s potencijalnim kupcem krstike, u njoj se priča o politici, a u petoj epizodi u njoj se okuplja cijelo selo i jede zajedno. Martinova je krčma tako stanovnicima Gruntovca poput drugog doma u koji ušetavaju i izlaze, uvijek piju isto pa tako svi osim Presvetloga piju vino, dok on, kako bi i odabirom pića naglasio da je veći gospodin od ostalih, pije pelinkovac. U krčmu se dolazi po pomoć ili savjet od predsjednika mjesne zajednice Martina Škvorca koji u selu uživa poštovanje te je uvijek razuman i vrlo često smiruje situaciju.

Drugo mjesto u kojem se također vode razgovori je brijačnica brice Gašpara u koju isto zalaze samo muškarci, a u njoj se saznaju informacije i ogovara susjede. Tako u četvrtoj epizodi muškarci koji sjede u brijačnici i čekaju svoj red dok Gašpar brije Presvetlog pričaju o telićima u dvorištu Besnog:

Gašpar: „Sem nekaj imal čuti da bu Besni povlekel 100 jezerač čistoga, kaj bi to moglo biti?“
Tuna Pišpek: „To ide po kilaži, kolko budu nabrali, tolko bu dobil.“
Kuzminec: „Gdo bi rekel da bu jen Đura Mikulec postal najvekši gazda vu Gruntovcu?“
Blaž: „Bormeš je.“
Presvetli: „Čuda ja držim do tog bogatstva, veter popuhne i pak je niko i nikaj.“
Gašpar: „Mene zaprav ni briga kulko Besni ima penez v džepu, ali je istina da je zotimi telići celo selo zasmradil, to po mojemu ni higijenski!“
Blaž: „ A je fakat Tuna da telići tak smrdiju?“
Tuna Pišpek: „Smrdiju kaj ne, v seli ni nebre drugač neg smrdeti, kaj se tu more.“
Presvetli: „Če bi se si susedi složili i rekli halt, mam bi vun druga slika zišla.“
(Gruntovčani, četvrta epizoda)

Informacije se također saznaju i u seoskom dućanu i na sajmovima na koje se odlazi kako bi se kupila stoka ili prodalo nešto od poljoprivednih proizvoda. Slika sajma u *Gruntovčanima* je dana u drugoj epizodi. Sajam je prikazan kao živo i bučno mjesto na otvorenom gdje osim kupnje, muškarci razgovaraju i jedu. Tako je prikazan krupni kadar lonca u kojem se kuhaju kobasice i komadi svinjetine, na izduženom stolu s plastičnim stolnjakom za kojim na klupama sjedi nekoliko desetaka muškaraca s čašama i vrčevima vina. Salajpal (2014: 95) piše da su se sajmovi održavali srijedom jednom mjesečno, a da su služili i kao mjesto izmjene infoormacija o poljoprivredi, ali i kao izvor prihoda općinama od naplate sajmišnog mjesta i maltarina. Kupovina stoke uz koju je uvijek bilo vezano cijenkanje ovako je opisana:

Presvetli (gledajući kravu): „Kuliko?“
Prodavač: „Milijon.“
Presvetli: „Skup s štalom. Em se denite skup prijatelj, poglečte kaj tržite, je to slično kravi? Em su je same kosti, bi narod mislil da beciklina koljem.“
Prodavač: „Kaj se vi razmete v krave. „
Presvetli (pružajući dlan u znak dogovora): „No?“
Prodavač: „Devetsto.“
Presvetli: „Vi se prijatel denes nete s penezi zišli, kakova vam je to vuglasta cena devetsto?“
Prodavač (pružajući dlan u znak dogovora) : „A kuliko vi zaprav dajete? Da čujem.“
Presvetli: „Kuliko i vredi, petsto okruglo!“
Prodavač (povlačeći dlan): „Petsto? Petsto vrede rogi i rep!“
Nakon što se Presvetli okrene i nezadovoljan cijenom, odlazi, prodavač ga ponovo zove i nudi svoju cijenu:
Prodavač: „750?“
Presvetli (pružajući dlan): „725, zadnja reč!“
Prodavač (polaže svoj dlan na njegov): „Naj vam bo!“
Presvetli: „Kupleno!“
Prodavač: „Prodano!“
(Gruntovčani, druga epizoda)

Nakon uspješne kupnje, Presvetli ostavlja svoju putovnicu kao kaparu, odnosno jamstvo da će donijeti novac, a kupnja se zaključuje ispijanjem haldomaša, odnosno čaše vina.

Četvrto mjesto na kojem se okupljaju građani i na kojem raspravljaju o odlukama koje su važne za cijelo selo su sastanci mjesne zajednice. Oni se u seriji održavaju u mjesnoj školi, a na njima sudjeluju svi jer se tamo odlučuje što će se učiniti s imovinom ili novcima koji pripadaju svima. Teme o kojima raspravljaju Gruntovčani su tema vezana za zatvaranje seoske škole i gradnja vodovoda. Sastanak vodi Martin Škvorc, predsjednik mjesne zajednice koji određuje tko ima pravo govoriti te on i odbornik Matula sjede za katedrom, dok ostali sjede na stolicama ispred njih. Zanimljivo je primjetiti kako se na sastanku vezanom za zatvaranje škole nalaze i drug Videk iz općine i drugarica iz prosvjete. Oni tako zajedno s Martinom i Matulom vode sastanak, a nekoliko je stvari ovdje bitno. Prvo, Martin se mijenja kad zauzima ulogu predsjednika mjesne zajednice pa tako nosi odjelo i u društvu onih koji se nalaze na višoj poziciji od njega, priča standarnim jezikom, međutim, kad rasprava postane burnija i mještani postanu nezadovoljni on im se ponovno obraća svojim dijalektom kako bi ih umirio. Gospodin iz općine i gospođa iz prosvjete uvijek govore standardnim jezikom i često koriste termine koji Gruntovčanima nisu poznati kako bi uzdigli sebe i pokazali svoju poziciju moći, ali i kako bi izbjegli odgovore na konkretna i njima neugodna pitanja. Škola se naime zatvara jer u Gruntovcu nema dovoljno djece, a na pitanje o kojem se broju djece konkretno radi, općinar Videk se izvlači rečenicom: „Pa sad, drugarice, ja ne raspolažem potrebnom statistikom, ali prema ranije zauzetim stavovima, smatram da bi broj učenika za školu takvog profila trebao biti, negdje, cirka, dvostruko veći“ (Gruntovčani, treća epizoda) Na tu njegovu rečenicu, seljaci reagiraju s podsmjehom i „prevode“ ju: „Aha, duplo znači, pa tak rečite!“ Time se pokazuje da oni nisu neuki, a to što se služe jednostavnim izrazima nije pokazatelj njihova neznanja ili da ih se može lako prevariti. Riječ se dobiva dizanjem ruke, a svatko ima pravo postaviti pitanje ili dati konstruktivan prijedlog, dobri prijedlozi se podržavaju pljeskom, a na loše se burno reagira. Ovaj sastanak koji se pretvorio u raspravu o tome što će se dogoditi sa školskom zgradom u čijoj su gradnji svi sudjelovali, završava riječima odbornika Videka koji kaže: „Koliko mogu ovdje po diskusiji zaključiti, stvar treba riješiti kompleksno, smatram da ne bi bilo oportuno ovdje sada donositi konačnu odluku, treba omogućiti svim biračima na širem planu da sami odluče što je selu ovog časa najpotrebnije.“ (Gruntovčani, treća epizoda) Ovom rečenicom Kerstner ponovo upućuje kritiku političkom sustavu u kojem se odlaže donošenje odluka ili se one donose presporo, ali i pokazuje na koji se način političari dodvoravaju svojim biračima. Spominjajući mogućnost da narod sam odluči što želi, općinar je postigao svoj cilj- svi su zadovoljni i mirni jer imaju osjećaj da će oni donijeti konačnu odluku. Ipak, seljaci nisu glupi i pri izlasku sa sastanka međusobno komentiraju: „Po kaj smo onda došli.“, „Na kaj smo zgubili vreme.“

5.2. Besklasno društvo različitih

Jugoslavensko je društvo, kako je ranije spomenuto, unatoč ideji o jednakosti i besklasnom društvu, izrazito raslojeno i različito. Mladen Kerstner, svjestan toga da se nezadovoljstvo ljudi njihovim svakodnevnim životom javlja u trenutku kad oni osvjeste svoju različitost koja nužno dovodi do sukoba, u *Gruntovčanima* fabulu temelji na sukobima i suprotnostima. On tako često suprotstavlja i stavlja u odnos pripadnike potpuno različitih slojeva društva koji imaju različite stavove o društvenim, političkim i životnim pitanjima naglašavajući time dodatno nejednakosti u društvu te kritizirajući politički sustav koji je do toga doveo. Gruntovčani tako unatoč tome što žive u svom mikrokozmosu, znaju što se oko njih događa. Vide i čuju kako žive *gastarbajteri,* njihovi susjedi preko ograde ili oni u drugom selu te nezadovoljni svojim životom često iz zavisti rade stvari koje štete drugima. Regica u devetoj epizodi kaže: „ Selo je selo, naši ljudi znaju jako hudi biti“, aludirajući na to što su iz ljubomore u stanju napraviti.

Odnosi moći u društvo opisani su u sukobu Dudeka s Cinoberom i Presvetlim, činovnicima i „malim čovjekom“, muškarca i žena, mladih i starih. Pa je tako za Presvetlog i Cinobera, Dudek uvijek nesposoban, glup i neadekvatan za bilo kakvu političku ili drugu diskusiju. Ovo zadnje se posebno odnosi na Presvetlog kojem je uz novac, koji je inače najveći i najnedostižniji ideal svih Gruntovčana, društveni ugled mjerilo uspjeha. Pa on tako svojim načinom izražavanja, hoda, odabirom pića i djelima, uvijek pokazuje da je bolji, inteligentniji i obrazovaniji od drugih. Primjera je u seriji mnogo, a jedan od njih je prikazan u devetoj epizodi u kojoj on Dudeku kaže: „ Jen Dudek bu Imbri Grabariću paragrafe tumačil.“ Njegov se položaj u društvu temelji na tome da omalovažavanjem drugih uzdiže sebe, a jedan od primjera je rečenica koju upućuje Regici u trećoj epizodi: „ Ti se v zakon ne razmiš pa ti je ne za zameriti“, čime on vrijeđa Regicu i prikriveno, kako to on uvijek radi, joj poručuje da je glupa. On je tako zbog toga što je bolje upućen u ekonomsko-tržišne prilike, uvijek u boljem stratnom položaju pa tako u šestoj epizodi prvi počinje zarađivati prodajući trstiku, a u osmoj zbog ranije spomenutih uvjeta koji su doveli do „tržišnog socijalizma“ surađuje s privatnicima unatoč tome što je to protivno zakonu na koji se on uvijek poziva. Njemu su, barem kako prikriveno tvrdi, uvijek na prvom mjestu zakon i volja naroda. Cinober ima mnoge slične karakteristike samo što je kod njega još više izražena glad za novcima, a ono što ga pokreće je zavist. On uvijek želi biti bolji od Presvetlog, ali mu to često ne uspijeva jer ipak, nije dovoljno obrazovan, a vrlo često je i naivan pa ispada smiješan i podvrgnut je ruglu suseljana. Nasuprot njih se nalazi Dudek čije su vrijednosti dijametralno suprotne njihovima. Tako njega nikad ne pokreće novac, a on sam je vrlo blag u ophođenju prema drugima, nije agresivan i izrazito je skroman. On jest naivan, ali

ta njegova naivnost ne proizlazi iz toga što je glup, kako ga većina doživljava, već iz tih vrijednosti koje ga pokreću. Društvo ga ismijava jer oni u dijalog s njim ulaze s već unaprijed definiranom slikom o njemu kao Dudeku, odnosno jadniku. Regica ga vrlo često upozorava na to da ga sumještani iskorištavaju pa mu tako nakon što je potrošio mnogo novaca u krčmi govori: „Dok im plaćaš pijaču se lepi naspram tebe delaju, to boš te preštimavaju, a samo jemput če im ne platiš, buš videl kak se buju držali.“ Dudek je lik koji je tijekom serije doživio najveću promjenu pa tako on u prvim epizodama jest naivni bedak, ali u različitim situacijama u kojima se nalazi, on gradi svoj identitet u odnosu na druge te ga postaje svjestan. U devetoj epizodi kad se selo okrene protiv njega on kaže Regici: „ Mi je nekak ne vola med ljude iti, sakaj zmišljavaju, bedaka se delaju z mene, ti znaš kakov je Gruntovec. Za njih sam ja Dudek i Dudek bum ostal do smrti.“ (Gruntovčani, deveta epizoda)

Zanimljivo je primjetiti kako Regica njemu ni jednom u seriji ne kaže Dudek jer ga ona ne percipira unutar tog istog okvira unutar kojeg na njega gledaju ostali. On je za nju Draš ili Drašek. Ona njega voli, smatra ga poštenim čovjekom što je za nju najvrijednija kvaliteta i unutoč tome što ponekad grubo reagira jer on ne ispuni njena očekivanja, sve mu oprašta. Ovaj dijalog je njihov najdirljiviji i najdublji dijalog u kojem se vide upravo te, gore navede karakteristike njihova odnosa.

Regica: „ Viš Draš, odnaveke smo bili siromaki, od prvog dana. Gda sam došla vu tvoju hižu, ja sam dobro znala da nejdem bogatunu, da me neš pogačami šopal, ali sam takaj znala i to da si pošten i vreden čovek, bolši od čudaj drugih. To sam, viš, navek znala. Da nam j bilo najteže, ovak sam si govorila: „Pa jemput se i nama mora posrečiti, nebre biti da samo mi nemo nigdar nikam došli. „

(Gruntovčani, sedma epizoda)

U Regičinim riječima koje govori Dudeku prije njegova odlaska u Njemačku, sadržani su problemi siromašnih stanovnika koji se s njima teško nose:

„Naj misliti Draš da je meni bogatstvo na pameti i da zato moraš iti v Nemačku. Su tu čudaj težeše stvari vu pitanju, leta idu Draš, a mi smo se na menjem. Još za ve tu i tam nekaj zaslužiš, onda ja s pola koji dinar zvlečem, kaj bu onda da jenoga dana onemoćamo? Kam pemo? Komu? Gdo nas bu dohranil? Če ve nekaj ne stvorimo, pod starost bumo z botama i torbama od hiže do hiže išli.“

(Gruntovčani, deseta epizoda)

Dudek je lik o kojem je mnogo toga napisano, a još se i mnogo toga može reći. Tako bi njegovoj analizi i analizi njegova odnosa s drugima kao i analizi ostalih likova, trebalo posvetiti puno više prostora što u okviru ovog rada nije moguće niti je to tema ovog rada.

5.3. Položaj žena u društvu

Prema Medvarić- Bračko (2011: 94) u 20. stoljeću na selu je postojala stroga podjela između muških i ženskih poslova. Muški poslovi su bili oranje, sijanje žita, rezanje gorica, hranjenje konja i krava, kosidba trave, dok su ženski poslovi uglavnom bili vezani za rad u kući, pripremu hrane, pranje i glačanje odjeće, mužnja krava, hranjenje peradi i svinja, šivanje. U *Gruntovčanima*, osim u poslovima koje obavljaju, između muškaraca i žena postoje i druge razlike. Već je ranije spomenuto da žene nikad ne odlaže u krčmu, ne piju alkohol i vrlo rijetko se bave politikom. Njihovi se razgovori uglavnom svode na ogovaranje susjeda tako da je vrlo česta scena ona u kojoj nekoliko žena stoji uz ogradu i gleda u tuđe dvorište komentirajući pritom ono što se u njemu događa. Tako one gledajući kako u dvorište Besnoga i njegove supruge dolaze telići vode ovaj razgovor:

Mica Gaberova: „Pa to je pravo bogatstvo!“
Kata Ožbolt: „Im nisam jalna, bože sačuvaj, al kaj nemaju morti dost bez tega, kaj im još više treba?“
Cila Grabarić: „Em je lajnske leti Besni samo za sebe šest miljoni povlekel.“
Fika Frkačova: „Kuliko pa bu ve zgrnul.“
Mica Gaberova: „Bormeš je meni sejeno, či nešće oče čuda delati, onda nek čuda i ima.“
Cila Grabarić: „Tak ve veliš, a potlom? Kaj si ne mela čuti kak ti vragi smrdiju?“
(Gruntovčani, četvrta epizoda)

Osim što ogovaraju susjede, ogovaraju i jedna drugu pa tako u petoj epizodi one zajedno peru odjeću i razgovaraju, ali čim Besna Klara ode, odmah ju ogovaraju. Njhovi su odnosi nestalni i ovise o trenutnoj situaciji. U nekim su slučajevima složne i međusobno si pomažu, dok se već u sljedećem trenu svađaju i vrijeđaju. Tako se u četvrtoj epizodi Regica i Besna Klara, koje inače najrjeđe sudjeluju u ovim ženskim ogovaranjima jer nemaju vremena za to, posvađaju zbog kokoši koju je Besna Klara ubila iz osvete.

Regica: „Kaj je! Kaj delaš?“
Besna Kata: „Na, požeri si ju i zapamti si saku to čeka kaj na moju stran pričmrlji! Sakoj ja vrata zakrenem, sakoj!“
Regica: „Pa kaj si to napravila žena božja? Je to pošteno, je to način?“
Besna Klara: „ Ti se isto imaš obraza na poštenje pozivati! Ti!“
Regica: „ Kaj moreš proti mene reči? Sam bar ja odnaveke suseda kak spada!“
Besna Klara: „Em naj, suseda kak spada, veliš? A je li tvoj Dudek tužbu protiv nas potpisal? Se tak pravi susedi ponašaju?“
Kata Ožbolt: „ Kak god bilo, tak kokoš vubiti je ne ljudski!“
Besna Klara: „ Ve se jena prava s poštene hiže javila. Ljudski veliš? A gdo je nas tre vništiti ste ni pitali je li to ljudski! Onda je nišče nikaj ni pital!“
Regica: „Ja sem viš pitala. Vu celom susedstvu jedino sem vam ja, hurma, štangu držala, ali ve je zotim tuliko da znaš gotovo! Ve je šlus z ljubavi, zapamtila buš ti ovu čuču!“
(Gruntovčani, četvrta epizoda)

Žene u selu znaju biti velika zlopamtila i osvetoljubive, a vrlo često i ne biraju riječi dok se međusobno vrijeđaju. Tako najčešće kao uvredu koriste riječi poput: copernica, slinavica, kača, hurma, lenguza. One su pod snažnim utjecajem svojih muževa koje uvijek brane ukoliko netko govori nešto protiv njih, a oni se prema njima ponašaju s poštovanjem. Nikad muževi ne vrijeđaju svoje žene, ali zato, ukoliko im se zamijere, ne štede tuđe. U petoj epizodi, dok muškarci i dalje raspravljaju što će poduzeti u vezi ovaca koje su sve bliže Gruntovcu, žene odlučno dolaze u krčmu što njih iznenadi jer to nije uobičajen prizor.

Presvetli: „ Kaj je novega, žene?“
Lugar Pišta: „ Kaj ste nam došle v kupice lukati?“
Regica: „Dobro vi znate zakaj smo mi došle!“
Besna Klara: „Naša se muka gazi, a vi tu pijete kak vu svati.“
Čvarkeš: „Ak pijemo, za svoje pijemo!“
Fika Frkačova: „ Nas žene zanima jel vi i dalje kanite tu dangubiti il na pole iti.“
Gaber: „ A kaj ti frfa imaš nas na red pozivati?“
Gašpar: „ Nam neju valjda žene komanderale!“
Čvarkeš: „ Tak je! Dimo na posel!“
Besna Klara: „Kobila ti lampu vgrizla, hrgeš jeden! Ti buš nas dimo tiral!“

Regica: „Je to fala kaj im grunte čuvlemo i branimo?“
Presvetli: „Mir, mir prosim! Mel sam za pitati, žene, kaj vas je dobrega sim doneslo?“
Franca Pišpekova: „ Nikaj nas dobrega ni sim doneslo, očemo znati kaj se kani proti ovci poduzeti!“
Presvetli: „ Če očeš moje mišlenje čuti Franca, onda ti morem reči da to pitanje na žene ne spada.“
(Gruntovčani, peta epizoda)

Iz ovog je razgovora vidljivo da žene nisu u svim pitanjima ravnopravne muškarcima. Prema mišljenju muškaraca one nisu kompetentne donositi odluke niti naređivati. Ipak, one nisu podređene i glasne su u svojim stavovima i naumima, a u poslu i jednake. Nitko nije pošteđen napornog i cjelodnevnog rada u selu pa tako ni one.

5.4. Položaj mlađih i starijih u društvu

Mladih u Gruntovcu nema puno, djeca se tek povremeno pokazuju kao statisti koji trče oko traktora ili po dvorištu, a pitanje omladine otvoreno je u trećoj epizodi kada se na sastanku mjesne zajednice za riječ javlja predsjednik omladinske zajednice Ivo te predlaže da se na mjestu stare škole izgrade omladinski dom i nogometno igralište. Njegovi sumještani to ne dočekuju s odobravanjem jer je za njih trčanje za loptom gubljenje vremena. Općenito, mladi su u seriji prikazani u dosta negativnom kontekstu. U desetoj epizodi u razgovoru s Dudekom Ivo ovako opisuje svoju situaciju:

Ivo: „ I tak, vi nas ostavljate.“
Dudek: „ Kaj moreš.“
Ivo: „ Joj kad bi se barem meni tak nekaj trefilo.“
Dudek: „ Pa tebi je ne sila nikam iti. Ti japa ima lepoga grunta, traktora ste nabavili.“
Ivo: „ A kaj ja imam od tega?“
Dudek: „ Ti ne smeti ta govoriti, čudaj jih bi bilo srečno da imaju napol kaj ti.“
Ivo: „ Je to sam tak zgledi, a kad ja imam fraj vas pitam, nigdar! Ve odi v pole, ve blago hrani, ve haj v šumu po drva i tak od jutra do zutra, petek i svetek, zanavek sam zmazani, saki mi v hiži komandera, za saki dinar moram japu heftati, a i to kaj delam v omladinskoj organizaciji se dosta naposlušam. Je to život?“

Dudek: „ Ti se treba malo strpeti.“
Ivo: „ Je, do da? Pored svojeg starog još letima nem svoj čovek. A da vun didem bi se mam bilo bolje, bi lepe peneze služil. Bi si mogel kupiti kaj hoćemo i diti kam očem, a ne ovak.
Dudek: „ To si ti samo tak misliš.“
Ivo: „Je pak vidim kak je drugima, v autu se pelaju, oblačiju po modi, s curama po lokalima ideju, a ja?“
Dudek: „ Je, nije se vu tomu.“
Ivo: „ Je, a vu čemu je?“
(Gruntovčani, deseta epizoda)

U ovom dijalogu, sadržana je bit koja čini najveću razliku između mlađe i starije generacije. Ivo i Dudek imaju potpuno raličitu sliku i ideju o tome što život jest. Ivo, kao predstavnik mlađe generacije, ne gleda na rad isto kao i Dudek. Njemu je posao napor, poljoprivreda ga ne zanima, on čuje kako žive drugi, svjestan je da je njegov život drukčiji, zastario i to ga ljuti te i on želi isto. Njemu smeta što je stalno prljav, a obučen je u čistu, modernu, svjetlu jaknu ispod koje nosi košulju i pulover. Sjedi nasuprot Dudeku koji je u uvijek istoj prljavoj i iznošenoj plavoj jakni i starom šeširu. Ovaj razgovor suprotstavlja dva potpuno različita svijeta s različitim vrijednostima i definicijom uspjeha. Dudek mu tako govori da njegovi snovi o boljem životu u inozemstvu nisu realni i da neće biti kako je on zamislio jer bez rada nema ni novaca. Nadalje, Dudek mu govori da treba biti strpljiv u životu jer, ne događa se uspjeh preko noći. Na kraju mu govori da nije sve u materijalnom i da ne čine život automobili i djevojke jer on najbolje zna kako je teško dok moraš napustiti svoj dom. Mladi su tako u desetoj epizodi prikazani kao licemjeri koji istodobno u omladinskom domu za sve stanovnike Gruntovca organiziraju priredbu pod naslovom „Ostajte ovdje“, dok Ivo mašta o tome da ode i moli Dudeka da kad dođe u Njemačku, proba i njemu pronaći neki posao. Otvaranjem Jugoslavije prema svijetu, velik je broj ljudi otišao u inozemstvo za boljim životnim standardom, a taj je trend bio posebno istaknut 1970-ih godina kada je zbog velikih demografskih gubitaka i nedostatka radne snage uzrokovane Drugim svjetskim ratom, velik broj ljudi, najčešće s juga Europe i Jugoslavije, useljavao u SR Njemačku. Iako je to useljavanje trebalo biti privremeno, velik se broj ljudi trajno naselio tamo te su sa sobom doveli i svoje obitelji. [25]

[25] Izvor: https://sh.wikipedia.org/wiki/Gastarbajter (posjećeno 19.6.2018.)

Jedini predstavnik starije generacije u seriji je babica koja je u mnogočemu u raskoraku s novim vremenom pa joj tako u prvoj epizodi Regica kaže: „Najte se, prosim vas, v naše posle vtikati, kaj se vi razmete v današnje življenje.“ (Gruntovčani, prva epizoda) Babica je kao i mnogi stariji ljudi u to vrijeme pobožna i bogobojazna starica koja unatoč godinama sudjeluje u poslovima oko kuće pa tako vodi krave na ispašu, hrani kokoši i pomaže oko kuhanja. Inače, odnos prema starijim generacijama je odnos u kojem se oni poštuju, a to se dodatno naglašava upotrebom trećeg lica množine pri obraćanju starijima koji su pošteđeni teških poslova.

5.5. Gruntovčani kao kritika političkog sustava

Iako ne piše političku satiru, Mladen Kerstner u *Gruntovčanima* upućuje snažnu, a vrlo čestu i direktnu kritiku društveno-političkom sustavu. Analizirajući načine na koje on to radi primjetila sam dva najčešća obrasca; prvi je kritika kroz humor, najčešće kroz riječi likova Gabera i Čvarkeša, a drugi je direktna kritika koja se očituje u dijalozima među likovima. Kerstner tako u *Gruntovčanima* kritizira birokratiziranost i sporost političkog aparata, odnos činovnika prema „malom čovjeku“, korumpiranost i način zapošljavanja u državnim firmama, prividnu moć koja se daje narodu te upitnu moralnost onih koji su na vlasti. Tim uključivanjem kritike politike u fabulu, Kerstner želi pokazati vladajućima da narod nije zaslijepljen njihovom ideologijom kako oni to možda često misle. Stav seljaka prema politici je vrlo negativan, a sadržan je u rečenici koju Tuna Pišpek izgovara u petoj epizodi: „ Kaj pak zmišlate, kakva vas je politika prijela?“ On ovdje u istu rečenicu stavlja politiku i izmišljanje, odnosno kompliciranje čime daje do znanja da je politika ta koja uvijek sve dodatno komplicira kako bi zadržala svoju poziciju moći. Mnogobrojni su primjeri dijaloga u kojima se kritizira politika, a ovdje će biti izdvojeni samo neki.

Kritika mnogobrojnog i neefikasnog birokratskog aparata dana je u sedmoj epizodi prilikom sastanka mjesne zajednice. Nakon što se postavilo pitanje financiranja vodovoda, Gruntovčani se počinju buniti jer ne žele financirati vodovod svojim novcima budući da smatraju da je porez kojeg onaj kojim bi se on trebao financirati.

Kuzminec:„ A kam idu naši porezi? Kaj ne bi zotim novcima vodovoda mogli zgraditi?“
Tuna Pišpek „Je, a zočim bi unda tulike činovnike plaćali?“
(Gruntovčani, sedma epizoda)

U reakciji okupljenih, nakon što je Tuna Pišpek ukazao na koji se način troši javni novac, vidljiv je stav javnosti prema birokraciji - prekobrojnim činovnicima. Naime, nakon ove rečenice, svi se posprdno nasmiju što znači da su oni svjesni situacije, ali su toliko pomireni s njom da na nju zbijaju šalje. Također, oni ne poštuju činovnike te smatraju da njihov posao nije posao i da je uzaludan te nema nikakvu korist jer se rezultati tog rada ne vide. Također, negativan je stav prema njima jer ponovno naglašava razliku među njima. Tako su oni samo seljaci dok su činovnici pametna i kvalificirana gospoda.

Čvarkeš: „ Čuj, Dudek, a je li se ti, bumo rekli, kaj razmeš vu tu železnicu ili morti tam samo magazine pomečeš?“
Lugar Pišta: „ Kak se ne bi razmel? Em je naš čovek vu semu špecijalista. Ti Dudek v momentu lokomotivu rastavi i nazaj skup složi.“
Besni: „Norčite se vi samo, norčite, ali ja vam velim da je saki seljak ne sam špecijalista, neg ober špecijalista. Da treba pšenicu sejati, krumpira saditi smo agronomi. Če tre napuhnutu kravu spustiti i s kobile smrad stirati, veterinare zamenjamo, a ko, pitam vas, koce skup zbija, šume ruši, lese zdiže, kleti beli i pokriva? Mi, mi seljaki! (...) Nam morti galicu činovniki z rukaj mešaju?“
Martin Škvorc: „ Če zote strane glediš, onda si čistam vu pravu.“
Kuzminec: „Pak smo mi zdavja vu pravu, samo nas ne sleduje.“
Blaž: „Baš tak! Se tam nekakova prfula nafči par sloveki po mašini vudirati i mam je za tri pedlje višeša od sih nas!“
Kuzminec: „Je ona, veliju, kvalificerana, a mi smo našem delu samo prifčeni!“
Lugar Pišta: „Bi ti skorom rekel vu čem je jena takša kvalificerana!“
Blaž: „Nam nema gdo papereka dati da smo spametni.“
Besni: „Kaj se plačeš za paperekom, se te cifrarije drek vrediju či nega poštenoga posla. Delati treba, delati!“
(Gruntovčani, deveta epizoda)

Odnos birokratskog aparata i „malog čovjeka“ opisan je situacijom u drugoj epizodi u kojoj Dudek dolazi u lovačko društvu u kojem ga na ulazu dočekuje tajnica. Ona tako piše nešto na pisaću mašinu, jede sendvič i potpuno nezainteresirano sluša Dudeka koji je došao prijaviti štetu koju su mu na kukuruzu napravili jeleni. Ona ni u jednom trenu ne pogleda u njega već je udubljena u pisaću mašinu, a glavu diže tek na kraju razgovora kada mu kaže da lovnika

Bahmeca, kojeg Dudek traži, nema u uredu u petak, za vikend se ne radi tako da je najbolje da se vrati u ponedjeljak. To kaže sa smješkom te se vraća svom poslu u kojem ju je on prekinuo. Na korupciju u državnim firmama, Kerstner ukazuje u devetoj epizodi u kojoj Cinober domaćim vinom potkupljuje starog skladištara kako bi mogao prokrijumčariti neprijavljeni teret među trstikom, a u istoj epizodi se i pokazuje način zapošljavanja u državnim firmama. Tako Dudek koji je jako dobro obavljao svoj posao pomoćnog skladištara ipak ne dobiva posao jer je uprava željeznica odlučila da će se na to mjesto bez natječaja zaposliti zaposlenik koji radi na željeznici u susjednom gradu jer mu je još malo ostalo do mirovine.

Gruntovčani su svjesni da politika neće riješiti njihove probleme pa su tako česti komentari poput: „Kaj budu nama lajbeki pravdu krojili“, „Nikaj ja temu ne ne verjem, takve popevke mi z leta vu leto poslušamo“, „Nam je ne sila ničiju milost čekati, se narod dosta načekal!“
U drugoj epizodi, Regica iznosi direktnu i vrlo oštru kritiku nakon što su članovi lovačkog društva zaključili da krave jedu kukuruz jer nemaju dovoljno dokaza da se radi o jelenima.
„Krave su vam pamet pojele, pamet i poštenje! I takvi jeni prodani cvitnjaki narodu pravicu krojiju! Sramota! Sramota!“ (Gruntovčani, druga epizoda)
Ponovivši riječ sramota ona dodatno naglašava svoju revoltiranost upitnim moralom zaposlenika u javnom sektoru, a na kraju i pljune u pod čime jasno pokazuje svoje neslaganje i odbojnost prema njima.

6. ZAKLJUČAK

Ova je analiza pokazala na koji je način reprezentatirano podravsko selo u TV seriji *Gruntovčani* te na koji je način ono predstavljeno vizualno, odnosno kako je opisan svakodnevni život seljaka u podravskom selu, nakon Drugog svjetskog rata prije svega ranih sedamdsetih, te kako su političke, ekonomske i gospodarske promjene utjecale na društvo. Uslijed svih promjena koje su bile vezane uz jugoslavenski sustav samoupravljanja kojim se u proces donošenja odluka željelo uključiti što više radnih ljudi, otvaranje Jugoslavije prema svijetu te promjeni ekonomskih uvjeta koji su doveli do tržišnog socijalizma, društvo je doživjelo veliko raslojavanje. Tako se vrlo brzo oblikovao vladajući sloj birokrata koji je imao veliku moć, ali i ne legitimitet u društvu. Također, razlike između bogatih i siromašnih su se još više produbile, a u svemu je najviše patilo selo jer je poljoprivreda, na kojoj se prije temeljilo gospodarstvo, uslijed razvoja industrije postala sekundarna, a vrlo često i podcijenjena djelatnost. Gruntovečki mikrokozmos tako pokazuje kako žive seljaci bezzemljaši koji su u najtežoj poziciji, mladi koji sanjaju o životu izvan granica Jugoslavije jer vjeruje da se drugdje živi bolje s puno manje rada, stari koji se teško prilagođavaju novom načinu životu, te pokazuje inteligentnije i snalažljivije koji uspijevaju nauštrb slabijih i neagresivnih.

Mladen Kerstner, kao veliki poznavatelj društva i mentaliteta seljaka, dobro primjećuje da su razlike u društvu glavni izvor problema i nezadovoljstva pa tako fabulu i sukobe temelji na suprotstavljanju tih različitih slojeva društva koji upravo zbog toga često i zapadaju u komične situacije. On nadalje, iako ne piše političku satiru, daje snažnu kritiku tom političkom sustavu koji u želji da stvori besklasno društvo, stvara društvo nejednakosti. Kritizira birokratiziranost i sporost sustava koji ne mari za „malog čovjeka“ koji je vrlo često toga svjestan i pomiren je s time do te mjere da se mu izruguje i ne poštuje ga. Ukazuje na korupciju i načine na koje se zapošljava u državnim firmama u kojima kvalifikacije nisu potrebne, za razliku od zapošljavanja seljaka u industriji gdje su upravo kvalifikacije, koje seljaci nemaju, isključivi faktor.

Ova je analiza povrdila da su *Gruntovčani* vrijedan dokumentaristički zapis minulih vremena. Osvrnemo li se na teme koje su u *Gruntovčanima* obrađene te sagledamo li sve karaktere koji se u njoj opisuju, možemo zaključiti da je najveća vrijednost ove serije njezina univerzalnost i primjenjivost u bilo kojem vremenu i prostoru. Bez obzira što opisuje događaje i ljude minulog vremena, ona u srži govori o vrijednostima i crtama ličnosti koje nadilaze prostor i vrijeme.

Svako se društvo sastoji do pohlepnih i zavisnih Cinobera, lukavih Presvetlih koji svoj ugled u društvu temelje na podcjenjivanju drugih, nesnalažljivih Dudeka, razboritih Regica, radišnih Besnih i svih opisanih u *Gruntovčanima* koji žive zajedno u svojoj različitosti s istim ciljem- učiniti svoj život što kvalitetnijim. Osim toga, *Gruntovčani* govore o univerzalnim temama s kojima se susreće svako društvo pa tako ukoliko samo promijenimo kontekst i diskurs, *Gruntovčani* mogu biti i slika društva 21. stoljeća. Jer nisu li teme odnosa moći, korupcije, iseljavanja, ženskih prava, sukoba između starijih i mlađih generacija, razlike među različitim društvenim slojevima, teme o kojima svakodnevno pričamo i čitamo u medijima?

Gruntovčani su nesumnjivo vrijedan materijal koji se može analizirati iz različitih perspektiva, a ovaj je diplomski rad pokazao tek dio potencijala ove serije jer u njemu nije bilo dodatno analizirano pitanje karakteristika pojedinih likova, njihovih odnosa, jezika, niti je puno prostora posvećeno analizi slike koja uz književni predložak čini *Gruntovčane* remek djelom hrvatske televizijske proizvodnje koje je dosad nepravedno u tom smislu bilo zanemareno.

Literatura

KNJIGE

Bilandžić, Dušan (1985), Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: Glavni procesi 1918-1985, Zagreb, Školska knjiga

Bilić, Dubravko (2000), Mladen Kerstner, Ludbreg, Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“

Bilić, Dubravko (2001), Mladen Kerstner: Drame, Ludbreg, Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“

Galić, Mirko (2016), Leksikon radija i televizije, Zagreb, Hrvatska radiotelevizija, Naklada

Gunter, B. (2000) Media Research Methods, London, Sage

Gillespie, M. i Toynbee, J. (2006) Analysing Media Texts NY, Open University Press

Goldstein, Ivo (2008), Hrvatska 1918-2008., Zagreb, Europapress holding, Novi Liber

Ljevak (dostupno online https://obljetnica.hrt.hr/static/doc/hrt_leksikon.pdf)

Kerstner, Mladen ml. (2016), Mladen Kerstner: književik i otac, Ludbreg, Gradska knjižnica i čitaonica „Mladen Kerstner“ (dostupno online http://www.knjiznica-ludbreg.hr/e-knjiga/Kerstner/resources/eKerstner.pdf)

Krelja, Petar (1997), Golikovo stablo. U: Petar Krelja (ur.), Golik (17-82), Zagreb

McQueen David (2000), Televizija: Medijski priručnik, Beograd, Biblioteka Multimedia

Medvarić- Bračko, Ružica (2011), Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec, Koprivnica, Baltazar

Peleš, Gajo (1982), Iščitavanje značenja, Rijeka, Izdavački centar Rijeka

Peterlić, Ante (2017), Osnove teorije filma, Zagreb, Akademija dramske umjetnosti: Hrvatska sveučilišna naklada

Polimac, Nenad (1975), Svijet podijeljen na Dudeke i Cinobere. U: Petar Krelja (ur.), Golik (109-115), Zagreb

Salajpal, Tereza (2014), Život i običaji u Goli tijekom dvadesetog stoljeća, Koprivnica, Društvo hrvatskih književnika Podravsko- prigorski ogranak

Turković, Hrvoje (1994), Koliko smo Dudeki?. U:Petar Krelja (ur.), Golik (159-161), Zagreb

Tomić, Živorad (1975), Likovi naši svagdašnji. U: Petar Krelja (ur.), Golik (155-158), Zagreb

Zubčević, Darko (1988), Redatelj s publikom. U: Petar Krelja (ur.), Golik (115-125), Zagreb

POGLAVLJA U ZBORNIKU

Bilić, Dubravko (2008), Djelo Mladena Kerstnera. U: Dražen Ernečić (ur.), *Podravski zbornik* (347-367), Koprivnica
Gaži, Pavle (i sur.) (1977), „Podravka“ i Podravina. U: Franjo Horvatić (ur.), Podravski zbornik (5-30), Čakovec
Kiseljak, Zinka (1999), Uloga televizijske serije i Mladena Kerstnera u povijesti hrvatske televizije. U: Dubravko Bilić (ur.), Zbornik radova o Mladenu Kerstneru (91-103), Ludbreg
Lončarić, Mijo (1999), Kerstnerov jezik i ludbreški govor. U: Dubravko Bilić (ur.), Zbornik radova o Mladenu Kerstneru (19-45), Ludbreg
Peršić Kovač, Vesna (2015), Prikaz tradicijskog načina života u TV seriji Gruntovčani, U: Čimin Robert (ur.) , Podravski zbornik (189- 192)
Skok, Jože (1999), Priroda humorističnosti i druge ključne osobitosti književnog djela Mladena Kerstnera. U: Dubravko Bilić (ur.), Zbornik radova o Mladenu Kerstneru (7-19), Ludbreg
Težak, Stjepko (1999), Kajkavski dijalozi u Kerstnerovim djelima, njihova autentičnost i dramaturška funkcija.U: Dubravko Bilić (ur.), Zbornik radova o Mladenu Kerstneru (45-65), Ludbreg

ZNANSTVENI ČLANCI

Kerstner, Mladen (1976) Usputne bilješke uz Gruntovčane. Republika 32(1976),12
Marković, Bojana (2013), Kreativna upotreba frazema i drugih višerječnica u djelima Mladena Kerstnera- mogućnosti i namjere, Jezikoslovlje, 14.1., (129-159)
Somek, Petra (2010), Osnovni tipovi ruralnih kućišta i kuća u Podravini, Podravina, vol.9, br.18, (127-149)
Težak, Stjepko (1986) Dijalekt na radiju, televiziji i filmu. Govor 3(1986),2, 39- 50

ČLANCI IZ NOVINA

Aleksa, Ratko (1975) Između filma i elektronike, Vjesnik, 14.9.
Aleksa, Ratko (1975) Tajna zvana nedjeljom u 20.00, Vjesnik, 7.12.
Boglić, Mira (1980) Dudekijada, Vjesnik, 13.9.
Boglić, Mira (1975) Neponovljivi Draž Katalenić, Vjesnik 31.12.
Boglić, Mira (1975) Suze i bunt Draža Katalenića. Vjesnik, 8.10.

Br.,M. (1975) Premijera Gruntovčana u srcu Podravine, Rtv-radar, Vjesnik, 13.-19.9.
Č.I., (1962) (Ne)tražimo stručnjaka, Glas Podravine, 15.9.
Hlup, Katja (2003) Sagner je zbog Winnetoua postao Dudek, 30.10.
Kovačić Zvonko (1975) Vidiš, takvi smo!. Vjesnik 1.11.1975.
Krtalić, Ivan (1975) Medvjed na lancu, Vjesnik u srijedu, 8.10.
Kučinić, Diana (1994) Gruntovec i Gruntovčani dvadeset godina poslije. Večernji list 24.4.
Kuzel, V., (1962) Građani rješavaju probleme, Glas Podravine, 27.1.
Oblak, Danko (1975) Gruntovčani, Večernji list, 25.9.
Puljiz, Vlado (1972) Mladi protiv malog posjeda, Borba, 22.12.
Radović, Bojana (1997) Likovi prerasli sami sebe, Večernji list, 19.8.
Sigetić, Milan (1976) Otvorena karta Gruntovca, Vjesnik 18.9.
T.A., (1962) Veća samoupravna nadležnost mjesnih zajednica, Glas Podravine, 22.9.
Vukšić, Branko(1989) Gruntovec u nama, Večernji list, 26.2.
Zec, Zoran (1975) Dudekovci, Vjesnik u srijedu, 1.10.
Zec, Zoran (1975) Televizija, Vjesnik u srijedu, 12.11.

INTERNETSKE STRANICE

Wikipedia.org https://hr.wikipedia.org/wiki/Gruntov%C4%8Dani (posjećeno 29.5.2018.)
Leksikografski zavod Miroslav Krleža http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817 (posjećeno 18.6.2018.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža http://film.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1749 (posjećeno 14.6.2018.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817 (posjećeno 18.6.2018.)

Wikipedia.org https://hr.wikipedia.org/wiki/Naiva (posjećeno 14.6.2018.)

Online rječnik http://onlinerjecnik.com/rjecnik/komentari/513672 (posjećeno 17.6. 2015.)

Wikipedia.org https://sh.wikipedia.org/wiki/Singer_Corporation (posjećeno 17.6.2018.)

Wikipedia.org https://sh.wikipedia.org/wiki/Gastarbajter (posjećeno 19.6.2018.)

Gruntovčani cijela serija https://www.youtube.com/watch?v=ioxLA-_dLV4&t=31807s

Sažetak

U radu se analizira na koji je način u TV seriji *Gruntovčani* prikazano podravsko selo čije je stanovništvo uslijed velikih ekonomskih, društvenih, gospodarskih i političkih prilika pedesetih i šezdesetih, godina prošlog stoljeća, doživjelo raslojavanje. Temeljna pretpostavka od koje se polazi u analizi je dvojaka- s jedne strane, *Gruntovčani* su dokumentaristički zapis koji svjedoči o tom vremenu i prostoru, ali i umjetničko djelo u kojem se odražava slika društva. Budući da su društvene razlike u to vrijeme jako vidljive, Mladen Kerstner i Krešo Golik fabulu temelje upravo na nejednakostima pa tako u sukob stavljaju predstavnike različitih društvenih grupa kako bi što vjernije pokazali bijedu siromašnih, pohlepu bogatih, moć onih na političkim pozicijama te kako bi detektirali koje su temeljne vrijednosti pripadnika pojedinog sloja društva. *Gruntovčani*, iako nisu definirani političkom satirom, daju snažnu kritiku tom jugoslavenskom društvu i njegovoj politici koja je u pokušaju da stvori besklasno društvo, stvorila jaz koji je neke njegove pripadnike smjestio na društvenu marginu. Iako smješteni u određeni povijesni kontekst, *Gruntovčani* progovaraju o univerzalnim temama, a opisani likovi čine presjek karaktera svakog društva, tako da su oni bezvremenski u čemu je i njihova najveća vrijednost.

Ključne riječi: Gruntovčani, Mladen Kerstner, Krešo Golik, podravsko selo, raslojavanje društva, jugoslavensko društvo, odnosi moći

Summary

This thesis produces an analysis of the way the TV show Gruntovčani represents a small community in a village in Podravina that experienced social stratification in light of significant economical, social and political changes during the 1950s and the 1960s. The fundamental thesis of the analysis is twofold; on one hand, Gruntovčani serves as a documentation of a specific time and space, but also as a work of art that reflects the social climate of the time. Since the social discrepancies were very conspicuous at the time, Mladen Kerstner and Krešo Golik based the plot of the TV show precisely on these inequalities, juxtaposing the representatives of different social groups in order to faithfully depict the dire circumstances of the poor, the greed of the rich and the power of those with political influence, all with the goal of discerning the fundamental values of each social group. Although the TV show is not entirely defined by political satire, it serves as firm criticism of Yugoslav society, whose tendencies of creating a classless society have paradoxically resulted in the marginalization of some of its subjects. Although it is set in a defined historical context, Gruntovčani speaks of universal topics. At the same time, its characters embody the traits of any society, which makes the show's timelessness its greatest value.

Keywords: Gruntovčani, Mladen Kerstner, Krešo Golik, Podravina village, Social stratification, Yugoslav society, Power relations